

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Историја

Посете Јосипа Броза Сирији

Ментор: Љубодраг Димић

Студент: Андреј Ћеха ИС 12/49

Београд 2019

Садржај

Предговор.....	2
Увод.....	4
Нова стратегија	10
Југословенска блискоисточна политика	10
Сирија	16
Припрема посете.....	18
Посета.....	20
Писање штампе	24
Време кризе	26
Сирија 60-их година.....	26
Последице рата	30
Југословенска дипломатија	32
Посета.....	37
Писање штампе	41
Наставак борбе	42
Ситуација у Сирији	42
Октобарски рат	44
Посета.....	47
Писање штампе	49
Закључак.....	50
Хронологија	52
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	54

Предговор

Југословенска држава након Другог светског рата, ушла је у процес унутрашње консолидације, трансформације друштва и привреде. Идеолошка индоктринација друштва и прелазак на социјалистичко устројство привреде, представљају примарни циљ у првим годинама након рата. Идеолошка основа нове државе, диктирала је њену спољнополитичку оријентацију. Привредно и економско повезивање са Социјалистичким светом, пратила је политичка и дипломатска подређеност интересима Совјетског савеза, све до сукоба са Информбироом. Раскид новоуспостављених економских и привредних веза са социјалистичким државама, катастрофално је утицао на југословенску привреду, али је на другој страни дао ветар у леђа југословенској дипломатији, која ће Југославију ослободити стега регионализма и увести је у међународну арену светске дипломатије.

Развој нових веза, политичких и економских, постају примарни циљ југословенске дипломатије. У потрази за новим партнерима, простор Блиског Истока, добија посебно место. Дипломски рад бави се проучавањем развоја тих веза, посебно развојем југословенско-сиријских односа, кроз три посете председника Јосипа Броза. Хронолошки оквир дипломског рада можемо поделити на два: општи који обухвата период од прве деценије XX века до почетка 80-их година XX века; и други, односно ужи хронолошки оквир који посматра југословенску дипломатију за време Другог светског рата до првих месеци 1974. године.

Историја Сирије нераскидиво је везана за историју читавог арапског света, њене унутрашње промене и промене у Арапском свету, диктирале су развој и наступање југословенске дипломатије на простору Блиског Истока. Тематски дипломски рад има три велике целине, које осликавају различите услове сиријског политичког развоја и однос југословенске дипломатије према њима.

Прва глава, *Нова стратегија*, посматра развој југословенске дипломатије на простору Блиског Истока. Дипломатска активност у доба монархије, период Другог светског рата, њен развој до сукоба са Источним лагером, потом њен поновни пробој на простор Блиског Истока, и као круна њене дипломатске активности прва званична посета Египту и Сирији, након уласка у државну заједницу, фебруара месеца 1959. године.

Друга глава, *Време кризе*, хронолошки се поклапа са седмом деценијом XX века, посматра нестабилност у којој се нашла Сирија, а потом и нестабилност коју је изазвао нови рат са Израелом. Презентована је југословенска дипломатска активност и њени ставови за споразумно разрешење кризе. На крају, дипломатска офанзива председника Броза на Блиском Истоку и поновни боравак у Сирији, августа 1967. године.

Трећа глава, *Наставак борбе*, прати пролазак Сирије кроз унутрашњу политичку кризу, реформу државе и партије БААС, затим улазак у нови сукоб са Израелом и последице тог сукоба. Хронолошки обухвата период од краја 60-их до почетка 80-их

година. Презентована је последња посета председника Броза Сирији, фебруара 1974. године, размена мишљења између два председника и њихове забринутости.

Дипломски рад тежи да кроз анализу југословенских дипломатских акција и сусрета на највишем дипломатском нивоу, препозна развој и константност дипломатских односа према Сирији, независно од политичке ситуације у земљи. Рад се ослања на релевантну литературу у анализи југословенске дипломатије домаћих аутора.

Монографска дела, Владимира Петровића, *Југославија ступа на Блиски Исток*, Београд 2007.; и Љубодрага Димића, *Југославија и Хладни рат*, Београд 2014., пружају увид у стање дипломатског апарата и потрагу за новом спољнополитичком оријентацијом Југославије, након сукоба са Информбироом. Коришћене су монографске студије које се баве југословенском спољном политиком и њеним дипломатским деловањем на простору Блиског Истока, током 50-их и 60-их година, као што су студија Драгана Богетића и Александра Животића, *Југославија и Арапско-израелски рат 1967*, Београд 2010.; и студија Ранка Петковића, *Несврстана Југославија и савремени свет*, Загреб 1985.

Истраживања страних аутора, коришћена су за посматрање развоја Арапског света, током XX века, коришћене су монографије, Масимо Кампанини, *Историја Средњег истока*, Београд 2011.; David Fromkin, *A peace to end all peace*, New York 1989.; и синтетско дело Nayef R. F. Al Rodhan, Graeme P. Herd, and Lisa Watanabe, *Critical Turning Points in the Middle East*, London 2013.

Архивска грађа Архива Јосипа Броза Тита, фонд Кабинета Председника Републике, представља примарни извор, самостално истраживање архивске грађе представља централни део дипломског рада. Коришћена су и писања штампе, пре свега дневног листа *Борбе*, ради што комплетније анализе посета председника Јосипа Броза Сирији.

Увод

Простор Блиског Истока у првој половини XX века, његов развој, треба посматрати у целини. Арапско становништво имало је један циљ, а тај циљ био је слобода и уједињење. Први светски рат за простор Блиског Истока представља историјску прекретницу која ће битно одредити његов развој. Арапски свет од 1517. године, освајањем султана Селима, улази у оквире Османског царства.¹ Османска држава крајем XVIII века проживљава кризу централне управе, коју је пратила заосталост администрације и државног апарата. Криза је за собом повлачила заосталост привреде, и неефикасну финансијску потпору државног апарата, која је оличена у лошој организацији наплате пореза. Реформе XIX века дале су скромне резултате. Османска држава, сав свој напор уложила је у одбрану граница Царства, које су Европске силе, национални покрети балканских народа, и локални бегови у жељи за већом аутономијом, све чешће доводили у питање. Са освитом XX века, Османско царство изгубило је скоро све европске провинције, задржавши директну контролу над простором Мале Азије и Цариграда са околином, уз номиналну власт над арапским провинцијама.

Почетак Великог рата, Османску државу затекао је на рубу пропасти, Европске силе које су до тада гарантовале њен опстанак, развијају планове о подели њених територија. Арапске провинције улазе у ратне планове Великих сила и њихове послератне договоре. Територија Царства подељена је на интересне сфере: северни део, простор Анадолије и Кавказа припао би Руском царству; јужни део, простор од Палестине до Персијског залива, припао би Великој Британији; и централни део, простор Сирије до северне Месопотамије, припао би Француској републици. У тој подели територија Османског царства, арапско становништво играло је кључну улогу.

Британија је улагала највише напора да арапске тежње за слободом искористи за своје потребе. На простору Арабијског полуострва постојале су две личности које су међу арапским становништвом имале највише угледа, Шериф и емир Меке, Хусеин ибн Али ал Хашими², и емир Нецда Абдулазиз ибн Сауд.³

¹ Р. Мантран, *Историја Османског царства*, Слио, Београд 2002., 172.

² Рођен је у Истанбулу 1853/4. године, припадао је породици Хашими, за чије се чланове сматрало да су директни потомци Пророка. Године 1908., султан Абдул Хамид II, поставио га је за емира Меке.

Током Великог рата, сарађивао је са Британцима, и уз њихову подршку прогласио се краљем Хицаза и Арапа 1916. године. Британци нису испунили своја обећања и Хусеин је одбацио одлуке Версајског уговора. Био је у сукобу са емиром Нецда, који му је оспоравао титулу, краљ Арапа. Године 1924., понео је титулу Калифе. На бојном пољу губио је битку за битком. Након губитка Светог града, одлази у Трансјорданију, краљевину свог сина Абдулаха, где и умире 1931. године.

³ Пуно име Абдулазиз ибн Абдул Рахман ибн Фејсал ибн Турки ибн Абдулах ибн Мухамед ал Сауд, био је оснивач Краљевине Саудијске Арабије. Рођен је 15. Јануара 1875. године, у Ријаду, у емирату Нецда, у Централној Арабији. Године 1890., Ријад ће заузети ривалска кућа Рашида, која је под протекцијом османског султана. Рат између две куће беснеће до октобра 1906. године. Победа Ибн Сауд, означиће престанак османског присуства у региону Нецда и Касима. Границе свог емирата наставио је да шири мачем

Војни стратегији сматрали су да би отворена побуна Арапа, ишла у корист њиховим ратним напорима. Побуна би везала одређени број османских трупа, смањила османске офанзивне способности и на тај начин помогла савезницима на другим фронтovima.

Шериф Меке, личност која је због контроле Светог града имала велики углед међу арапским становништвом, изабрана је за савезника. Енглези ступају у контакт са Хусеином преко конзула у Каиру, сер Хенрија Макмахона. Како су планови за арапску побуну одмицали, било је потребно предупредити све потенцијалне несугласице међу Савезницима. Године 1916. 3. јануара, Марк Сајкс и Франсоа Пико започињу преговоре, почетком фебруара, споразум је прихваћен од стране Велике Британије и Француске, којим су формално закључиле своје интересне сфере и њихове границе.⁴ Споразум је склопљен у тајности и оличавао је британску блискоисточну политику, француска сфера утицаја, представљала би штит британских интереса, својеврсну тампон зону, између Велике Британије и Руског царства.

и огњем, године 1925., заузео је Свети град, од шерифа Хусеина, и прогласио се краљем Хиџаза. Уговором из Цеде, потписаног 1927. године, британска влада признала је независност Неџда и Хиџаза, под круном Ибн Сауда. Наставио је своја освајања на простору Арабије и 1932. године, прогласио је Краљевину Саудијску Арабију, којом ће владати до своје смрти 1953. године.

⁴ D. Fromkin, *A peace to end all peace. The fall of the Ottoman Empire and creation of the modern Middle East*, Henry Holt and Company, New York 1989., 194-195.

⁵ Карта преузета са сајта www.britannica.com

Споразум није утицао на подршку „арапској ствари“, исте године, уз подршку Британије, Хусеин се октобра месеца прогласио за краља Арапа, што је представљало отворену побуну против Царства. Наредне године отпочеле су и устаничке акције, које је повео његов млађи син Фејсал. Устанак подигнут 1917. године, узео је маха и устаници су се доказали на бојном пољу, британске трупе под командом генерала Аленбаја из Каира брзим маршом напредују ка Сирији. Првог октобра 1918. устаничке трупе улазе у Дамаск, а потом и британска војска. Устаници опијени победом и уздајући се у британска обећања о слободи, организују Национални конгрес, између јуна 1919. и јула 1920. године.

Конгрес није успео да заведе централну и организовану администрацију и ред у народној војсци. Недостатак стручног кадра отежавао је његов рад. Мировна конференција у Паризу, изневерила је Арапски свет. Његов једини захтев био је слобода, а то је значило независност. На маргинама мировне конференције, договорима у Санрему, априла 1920. године, Велике силе решиле су арапско питање у своју корист. На основу Сајкс-Пиковог споразума и договора из Довила, септембра 1919. године, Велика Британија повлачи своје трупе са простора Сирије и њену управу предаје Француској.

Национални конгрес, изневерен од стране Британаца, нуди Фејсалу круну Велике Сирије, која је проглашена 7. марта 1920. године.

Француска пружа жесток одговор. Војска је бомбардовала Дамаск, а Фејсал бежи у Палестину, која је под британском управом. Августа месеца 1920. године, уговором у Севру, питање Блиског Истока је решено. Уз благослов међународне заједнице, Блиски Исток, поверен је Француској и Великој Британији на мандатну управу.

Околности су како то обично бива ишле у другом правцу. Абдулах, старији Хусеинов син, на челу ратоборних Бедуина, креће ка Сирији, новембра месеца 1920. године. Француска у жељи да сачува новоуспостављену мандатну управу, захтева помоћ и интервенцију Велике Британије. Ситуација је разрешена конференцијом у Каиру, марта 1921. године, на којој је одлучено да се Трансјорданија одвоји од Палестине и повери Абдулаху. Емират је проглашен 1923. године, пуну независност добио је тек 1946., када и мења име у краљевину Јордан.

Односи између две мандатне силе на простору Блиског Истока, имали у дуалистички карактер, тежња Велике Британије да подрије Француску и обратно, доводиле су до прекрајања историјских граница области. Простор данашњег Ирака је у другој половини 1920. године, био растрзан побунама. Крајњи циљ побуне био је стварање неке аутономне државне организације на простору Северне Месопотамије.

Године 1921. Фејсалу је понуђена круна Ирака, који је обједињавао три старе османске провинције, Мосул, Багдад и Басру. Будућа држава била је растрзана етничким и верским поделама, Курди сунити на северу, у центру арапско сунитско становништво и на југу арапско шитско становништво.⁶ Британска колонијална управа, представљала је прикривени систем управљања, директну контролу задржавала је над кључним ресурсима

⁶ М. Кампанини, *Историја Средњег истока 1798-2006*, Слио, Београд 2011., 72.

спољних послова, одбране и финансија, док је држава, над којом је уведена управа, задржавала привидну аутономију на унутрашњем плану и имала привидну независност.

Постигнути договори о подели територија, нису одражавали реално стање на терену, допуњени су уговорима из Лозане, између децембра 1922. и јула 1923. године.

Ситуација на Арабијском полуострву ишла је лоше по Хусеина, био је у константном сукобу са својим супарником Абдулазизом ибн Саудом, у којем није имао успеха. Велика Британија држала се по страни, задржавајући директну контролу само над Аденом и Палестином који су били од кључног значаја за осигуравање везе са Индијом.

Абдулазиз ће коначно 1925. године, преузети контролу над Хицазом, Хусеин је побегао у Трансјорданију, где ће и умрети 1931. године.

За разлику од Велике Британије, Француска је била суровија у конструисању свог мандатног система, који је имао одразе нескривеног колонијалног управљања, без права на аутономију. Територија Велике Сирија подељена је на два државна ентитета, мањи Либан настао 1924., а већи је представљао Сирију у ужем смислу и настао је 1926. године.

Либан је 1926., проглашен за републику и добио је устав, који је поприлично одражавао стање и снаге на терену. Иако би се по култури и језику становништво Либана могло сматрати арапско, верска подела их је међусобно супротстављала. Године 1926., у Либану је признато 18 верских припадности. Груба верска структура била је, 55% Хришћани, а 45% чинили су муслимани, међусобно подељени по племенсковерским сектама, од којих су сунити чинили већину⁷. Хришћани су заступали интересе Француске и били јој лојални елемент у управљању Либаном.

Идеја уједињења арапског света на исламским коренима, директно је супротстављала једне другима што је погодовало Француској. Однос снага, односно верска подела друштва, уобличена је у коначној верзији устава 1943. године, по којој је председник републике био из реда хришћана, председник владе из реда сунитских муслимана, а председник народне скупштине припадник шитских муслимана.

Сирија је била турско тле, у којој је беснео велики устанак од 1925. до 1927. године. Француска га је са муком угушила. Године 1928. расписани су избори за Уставотворну скупштину, на којим националисти односе победу. Њихова два нацрта устава из 1928. и 1930. године, Француска је одбацила. Оба нацрта су у својој основи рушила Француски мандатни систем. Криза је решена ступањем умеренијих и прагматичнијих људи, који су однели превагу на изборима 1932. године. За време Другог светског рата националисти ће коначно изборити своју победу.

Простор Палестине био је под директном британском контролом, године 1922., од 750.000 становника, само 80.000 чинили су Јевреји.⁸ Балфурова декларација, донета је 2. новембра 1917., обавезала је британску круну и владу, да се брине о обнови јеврејског

⁷ Кампини, *Историја Средњег истока*, 73.

⁸ Исто, 74.

огњишта у Светој земљи.⁹ Од тог тренутка Јевреји представљају предстражу британског империјализма на том простору. Њихов број је како су године одмицале растао, године 1929., од готово милионске популације Палестине, Јевреји су чинили око 156.000¹⁰ и то су углавном били европски Јевреји. Јачањем антисемитизма у Европи и са доласком Хитлера на власт у Немачкој, тај број је био још већи, године 1936., њихов број порастао је на 400.000.¹¹ Сукоби са Арапима око плодних територија, и верских разлика били су све учесталији, што је нагнало Британију да објави такозвану Белу књигу 1939. године, којом је јасно постављена горња граница досељавања Јевреја. Покушај да се одбровоље Арапи завршио се одбијањем Јевреја од себе.

Ситуација у Египту, била је критична, незадовољство маса еруптирало је у велики устанак 1919. године. Устанак је означио почетак сукоба који ће трајати три године, а као његов резултат био је проглас британске владе о независности Египта, у Лондону 1922. године.

Круну Египта понео је Фауд, последњи потомак Мухамеда Алија. Иако је Египат представљао прву арапску независну државу, није имао потпуну контролу над својом територијом. Територија Суецког канала била је издвојена из територије Египта и под директном контролом Британаца. Контролу над египатском војском и полицијом имали су Британци. Националисти у Египту окупљени око партије Вафд успели су да 1936. године, постигну, англо-египатски уговор о Суецу. Бенефити тог уговора по Египат били су само симболички. Британија је свог високог комесара заменила амбасадором, Египат је ушао у Друштво народа, потврђена је суверена британска власт над територијом Суеца, са правом држања војске о трошку египатске државе и коришћења египатске инфраструктуре у случају рата. Своју пуну независност Египат ће стећи тек 1956. године, променом светских односа и снага након Другог светског рата.

Блиски Исток, након Другог светског рата, постаје поприште сукоба, како великих сила тако и новонасталих држава. Колонијална прошлост региона створила је погодно тле за два сукоба који су обележили и одредили развој региона. Први, назваћемо га спољашњи, оличен је у арапско-израелском сукобу и други, унутрашњи, оличен у борби панарбанизма и уског државног национализма. Криза идентитета која је потресала арапски свет ставила је новонастале државе пред два избора, да ли ће прихватити панарбанизам или исламску религију као основу свог развоја.

Организација која је заступала исламску религију и традиционализам као основу за обнову арапског света, настала је у Египту 1928. године. Основао ју је Хасан ал Бана, под

⁹ Ради разумевања контекста Балфурове декларације, опширније погледати: A. L. Tibawi, *Anglo-Arab relations and the question of Palestine 1914-1921.*, Luzac & Company LTD, London 1978.; D. Fromkin, *A peace to end all peace. The fall of the Ottoman Empire and creation of the modern Middle East*, Henry Holt and Company, New York 1989.

¹⁰ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 74.

¹¹ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 75.

именом Муслиманска браћа.¹² Њено чланство расло је невероватном брзином, крајем тридесетих година бројала је пола милиона чланова.¹³ Међу њеним члановима могу се наћи позната имена попут Гамела Абдела Насера и Анвара ал Садата.

Муслиманско братство одиграло је велику улогу у првом арапско-израелском сукобу и у револуцији слободних официра у Египту. Друга политичка организација која је за наше проучавање битнија, развој арапског света видела је кроз арапски национализам. Настала је на простору Сиријске области, где су осећања национализма најсвежија. Либан добија независност 1945., а Сирија 1946. године.

Партију арапског социјалистичког препорода, скраћено БААС, основали су два професора из Дамаска, православни хришћанин Мишел Афлак и сунитски муслиман Салахудиин ал Битар. Срж њиховог програма оличен је у једноставном слогану: јединство, слобода, социјализам. По верској припадности њених оснивача очигледно је да је партија узимала арапску нацију као основу, а не религију. Као њен циљ изнета је идеја о уједињењу свих Арапа, што је нужно захтевало борбу против империјализма и оних друштвених елита које раде против општеарапског интереса. Партија је посматрана као претња у очима владајућих класа. Партија је успела да социјализам веже са арапским антиколонијализмом, стога ће подршку и савезнике у тој борби тражити у социјалистичком свету.

¹² Своју идеологију баштини на исламској традицији, обнова и уједињење свих Арапа мора почивати на исламским коренима. Организација захтева реформу државе и свих сфера друштва на основу исламске традиције, залаже се за обнову Калифата, у којем је Куран једини устав, а Шеријат извор права.

¹³ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 97.

Нова стратегија

Југословенска блискоисточна политика

Друга Југославија, свој привредни развој и политику подредила је својој идеолошкој основи, сопственом револуционарном искуству и совјетском узору. Сва пажња усмерена је ка консолидацији ситуације у држави, учвршћивању власти и обнови ратом разорене земље. Услед тога не треба да чуди релативна пасивност на спољнополитичком плану. Југославија је своју спољнополитичку оријентацију и дипломатске акције подредила иступима прве земље социјализма. Година 1948., била је прекретница у спољнополитичкој оријентацији, била је година напуштања своје евроцентричне спољне политике и година велике неизвесности. Угроженост сопствених граница, а самим тим и своје државности, нагнали су је у потрагу за новим хоризонтима у циљу сопственог опстанка. Први погледи усмерени су ка Западу, али испитиване су и друге алтернативе које су нудиле земље Блиског и Далеког Истока.

Опасност спољне агресије принудила је Југославију приступању програму војне помоћи и финансијско-економској помоћи Запада. Упркос идеолошкој супростављености, Југославија је у томе видела спас, а Запад своју шансу за пробој на Исток. Новембра 1952, поведени су преговори између југословенског војног врха и генерала Томаса Хендија, и њихов закључак је да Југославија не може добити заштиту уколико не приступи Северноатланском пакту.¹⁴

Алтернативу у заштити својих интереса, Југославија је видела у јачања регионалне сарадње са два чланица НАТО пакта, Грчком и Турском. Уговор о пријатељству и сарадњи Југославија, Грчка и Турска потписале су 28. фебруара 1953. а наредне године је постигнут и договор о војној сарадњи.

Зарад заштите својих интереса, посегла је и за већим дипломатским ангажовањем у афро-азијском свету, јер ће јој управо гласови ових држава обезбедити улазак у Савет Безбедности 1950. године. Своје до тада скромно дипломатско присуство на том простору договала је наслеђу из периода монархије. Почетком двадесетог века на простору Блиског Истока интересе Краљевине Србије заступало је руско конзуларно одељење стационирано у Египту.

Царински рат и нарастајућа конфронтације са Аустроугарском монархијом нагнали су Краљевину да у дипломатском погледу превазиђе своје регионалне границе у потрази за новим тржиштем. Своје прве директне контакте са Блиским Истоком, Краљевина је успоставила отварањем Дипломатске агенције у Каиру и Трговинске агенције у

¹⁴ Lj. Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat: Oglеди o spoljnoj politici Josipa Broza Tita*, Arhipelag, Beograd 2014., 75.

Александрији, 1908. године. Дипломатска агенција убрзо је подигнута на ниво Генералног конзулата. За време Великог рата, услед недостатка финансијских средстава, конзулат је био сведен на ниво дипломатске агенције. Настанком нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, дипломатска активност на Блиском Истоку поново је добила полет.

Године 1922., дипломатска агенција је поново уздигнута на ниво конзулата, а 30. марта 1926. године уздигнута је у ранг дипломатског посланства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Нови узлет у дипломатској активности на простору Блиског Истока, долази крајем тридесетих година и са почетком Другог светског рата. Генерални конзулат у Јерусалиму, отворен је 1937. године. Крахом државе у Априлском рату 1941. године, Влада Краљевине Југославије и мањи одреди војних јединица, на свом путу за Лондон, прелазе на простор Блиског Истока, посебно Египта. За време рата основана је Краљевска делегација за Блиски и Средњи Исток, у чији је делокруг рада улазило пропагандно деловање и одржавање везе са земљом.

Након споразума Тито-Шубашић, потписаног 16. јуна 1944. године, долази до чистке присталица Драгољуба Михаиловића унутар дипломатског апарата. Народни Комитет Ослобођења Југославије тежио је свом дипломатско-пропагандном деловању, током 1944. године послате су војне мисије Народноослободилачке Војске Југославије у Лондон и Москву, склопљени су уговори о садејству са савезницима, у том духу, успостављен је центар за обуку тенкиста и пилота НОВЈ-а на Блиском Истоку.¹⁵

Новоуспостављено војно изасланство за Средњи Исток, као директни орган НКОЈ-а, преузело је дипломатске ингеренције на том простору. Одлуком владе Демократске Федеративне Југославије, априла 1945. године, о признању Сирије и Либана као независне државе нова Југославија је начинила своје прве кораке. Уследила је дипломатско-војна мисија Мате Јакшића у Бејрут и Дамаск. Послератне околности нису захтевале више војне мисије као облик дипломатског представљања, размишљало се о њиховом укидању.

Захтев Велике Британије за њиховим укидањем, олако је прихваћен и у другој половини 1945. године, све дипломатске ингеренције и активности враћене су на дипломатско представништво у Каиру, на челу са Ешрефом Бадњевићем.¹⁶

Већу одважност ка формирању своје самосталне спољне политике Југославија је стекла из нужности сукоба са Источним блоком. Принципи којима се водила су поштовање суверенитета, права на самоопредељење и критика империјализма, како западног тако и совјетског. Блиски Исток отворио се као нова интересна сфера.

Досадашњи резултат скромне југословенске послератне блискоисточне политике био је препознавање и формирање једне црте, једне тезе, око које ће се водити њена будућа спољна политика, а то је да препозна прогресивне покрете унутар неког друштва и државе. Стога и одлуку о признавању независности Сирије и Либана, треба посматрати у

¹⁵ V. Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok: Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike 1946-1956*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2007., 32.

¹⁶ Исто, 33.

том контексту, као подршку прогресивним снагама. Вођена својим идеолошким ставовима Југославија је сваку борбу која у свом идеолошком миљеу поседује антиимперијализам посматрала као прогресивну снагу.

Сектор за сарадњу са напредним покретима на Блиском Истоку, основан је 1953., основала га је Комисија за међународне односе и везе, и на њено чело поставила Марију Вилфран.¹⁷ Јасна представа о ситуацији на простору арапског света није постојала, дипломатска мрежа након сукоба са Информбироом била је катастрофална, међу дипломата које су стале уз Совјетски Савез и емигрирале, били су посланик у Каиру Шахинпашић, конзул у Бејруту Виктор Видмар и велики део особља из дипломатских представништва, који су са собом понели велики део архива. Помак на боље уследио је тек 1952. године, када је отворено посланство у Дамаску, а за посланика постављен Михајло Јаворски, тада је овом посланству припојен и отправник послова у Бејруту.

Држава Израел проглашена је 1948. године, југословенско признање уследило је међу првима, а размена посланика следеће године. У првом арапско-израелском сукобу, Југославија је имала споредну улогу као станица за совјетске војне авионе приликом допуне горива. Стварање привредних и политичких веза, испратила су два споразума Уговор о робној размени и Споразум о исељавању Јевреја из Југославије.

Међусобни односи ишли су узлазном путањом, зарад јачања сарадње две државе 4. јануара 1950. године основано је Друштво за пријатељске везе. Конзулат у Израелу прерастао је у посланство предавањем акредитива у Јерусалиму.

Први тест за југословенску дипломатију десио се почетком 50-их година. Вођени су састанци и разговори Едварда Кардеља са египатским послаником Заки Бејем и са израелским послаником Јораном, потом војне делегације Сирије и Израела, које су изазвале бурне реакције са обе сукобљене стране. Посланик из Дамаска, Михајло Јаворски, изразио је протест на успостављање ближих односа са Израелом, на шта је помоћник министра спољних послова Алеш Беблер одговорио: „*да Југославија жели пријатељство арапских земаља, али не на рачун дискриминације Израела*“.¹⁸

Југославија се постављала као објективни посматрач у арапско-израелском сукобу, чији је једини захтев био мирољубиво решење конфликта. Постављало се питање посете Јосипа Броза, које је југословенска дипломатија вешто избегавала, не би ли угрозила односе са арапским државама. Годину 1955. обележила је размена и сарадња са израелским земљорадничким задругама, социјалним установама и организацијама.

Израел је 1956. године посетио члан Централног комитета Савеза комуниста Југославије Густав Влахов. Присније везе са Израелом, изазвале су резервисаност и почетно неповерење арапске стране. Арапско-израелски сукоб отежавао је југословенској дипломатији.

Египат као најмногољуднија арапска држава, са великим утицајем у арапском

¹⁷ Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok*, 38.

¹⁸ Исто, 52.

свету, био је кључан за формирање блискоисточне политике. Његовање односа и јачање веза са Египтом било је од великог значаја за југословенску дипломатију, али било је и препрека које су ту сарадњу кочиле, попут пропагандно деловање југословенске емиграције и прогони египатских комуниста. Односи са Египтом, емиграцијом Шахинпашића додатно су били уздрмани.

Милан Ристић постављен је за новог посланика у Каиру, започет је процес продубљивања веза, проширени су привредни контакти и повећан обим трговине. Радило се и на продубљивању политичких веза, један од закључака састанка Кардеља и Зеки Беја, су југословенске симпатије и подршка египатској страни у сукобу са Великом Британијом по питању Суеца. Постојале су намере да посланство у Каиру прерасте у пропагандни центар за северну Африку и југозападну Азију, у ту сврху је послан Нијаз Диздаревић.

Инструкције за развој пропагандне мреже добио је од Комисије за међународне односе и везе ЦК СКЈ, циљ његове мисије био је успостављање контаката са прогресивним покретима на споменутом простору.¹⁹ Његове акције приметиле је египатска служба безбедности и након пар инцидената, ухапшен је на демонстрацијама 1952. године, у Каиру. Египатски посланик у Београду захтевао је његово повлачење.

Криза пробританског режима у Египту улазила је у своју последњу фазу, након пораза у рату са Израелом, краљ Фарук изгубио је и последњу потпору своје владавине отказавши англо-египатски уговор из 1936. године. Официрска група, под именом Слободни официри, извела је државни удар 23. јула 1952. године. Пучисти су свој успех доводили повезаности са организацијом Муслиманска браћа. Због великог утицаја Муслиманске браће међу народом, завереници су збацили монархију без капи крви.

Пуч је избацио нова лица на египатску политичку сцену, Мухамеда Нагиба, Абдела Гамала Насера²⁰, Мухамеда Фавзија и друге, о којима југословенска дипломатија није знала ништа. Међународна заједница имала је утисак да је то још један у низу од многобројних пучева широм Блиског Истока, и да се ништа радикално неће променити.

Совјетски савез је пуч негативно разумео, пучисте је називао фашистима и позивао на осуду новог режима.²¹ Југославија се није поводила ставовима великих сила, схватила

¹⁹ Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok*, 55.

²⁰ Рођен је у Александрији, 15. јануара 1918. године. Основно и средње образовање завршио је у Александрији, а Краљевску војну академију у Каиру. Након завршених студија, службовао је у Судану, где је упознао Анвара ал Садата и Абдел Хакима Амера. Учествовао је у Првом арапско-израелском рату, где стиче ратно искуство. Био је члан Муслиманске браће, и револуционарне организације Слободни официри, у чијем је и оснивању учествовао. Револуционари долазе на власт државним ударом 23. јула 1952. године. На власт долази остарели генерал Нагиб, али одлучујућу улогу има Насер, он ће 1954. године и формално преузети власт. Започео је процес унутрашњих реформи у социјалистичком духу, пре свега аграрну реформу. Након Суецке кризе постаје неоспорни господар Египта, и вођа арапског света. Године 1958., формираће Уједињену Арапску Републику, државну заједницу Египта и Сирије. Уз Јосипа Броза и Нехруа, постаје главни конструктор покрета несврстаних. Трећи арапско-израелски рат најозбиљније уздрмао је његову политичку позицију. Насер умире 28. септембра 1970. године.

²¹ Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok*, 56.

је да јој треба нови приступ, и самосталан суд ситуације на терену.

Новембра 1952., одржан је састанак посланика Ристића и египатског министра пропаганде, потом састанак Алеша Беблера и Мухамеда Фавзија, египатског министра спољних послова, јануара 1953. године. Разговарало се о спољнополитичким кретањима обе земље, било је то својеврсно испитивање терена и потенцијалне сарадње.

Продубљивање сарадње уследио је сменом посланика у Каиру и доласком Марка Никезића, на место новог посланика, марта 1953. године. Никезић је спроводио праву дипломатску офанзиву, састајао се министром Фавзијем, Насером и другима. Његова акција умногоме је допринела развоју привредних односа. Његове оцене новог режима биле су умереније и за разлику од Ристићевих, давале су оцену режима као прогресивне снаге. Милитаризација режима, по посланику из Каира, окарактерисана је као нужни пут ка стабилизацији, наглашавајући народну подршку војсци. Иако је стари генерал Мухамед Нагиб формално држао власт у својим рукама, југословенска дипломатија је мудро предвидела будући развој ситуације, означивши младог и амбициозног потпуковника Гамала Абдела Насера као кључног човека са великим утицајем у војним круговима.

Године 1954., Насер ће и формално преузети власт. Програм реформи његове владе који је у себи имао оштар антиимперијалистички тон, Југославија је препознала као прогресивну снагу и међусобни односи су нагло кренули узлазном путањом. Египат је подржао југословенску кандидатуру за Савет безбедности 1955. године, исте 30. јула одлуком СИВ-а посланство у Каиру подигнуто је на ниво амбасаде.²² Са прокламацијом политике арапског социјализма, две државе су природно биле окренуте међусобној сарадњи и та потреба за сарадњом формулисана је већ након првог сусрета, на броду „Галеб“, након Титовог повратка са Далеког Истока.

На југословенско инсистирање посета није имала званичан карактер, али имала је свакако великог значаја. Посета Далеком Истоку, и састанак са Насером, даће ветар у леђа новој тези југословенске спољне политике, активне мирољубиве коегзистенције, формулисане 1954. године.²³ Јосип Броз Тито у званичној посети Египту боравиће крајем 1955. и почетком 1956. године, затим Насерова узвратна посета јула 1956. године, резултираће успостављањем присних југословенско-египатских односа, који ће се доказати током агресије на Египат од стране Француске, Велике Британије и Израела.

Политичку сарадњу, пратио је узлет економске сарадње, који је нормиран Уговором о дугорочној економској сарадњи и робној размени и Платни споразум, који је постигнут 25. јуна 1957. године.

Сарадња са Сиријом није била приоритетна, стога се и одвијала релативно споро, уз то била је оптерећена емигрантским питањем. Хиљаде муслимана, који су током

²² D. Bogetić, A. Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2010., 37.

²³ R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet. Spoljna politika Jugoslavije 1945-1985.*, Zagreb 1985.

окупације сарађивали са Немцима и Усташама, преко италијанских избегличких кампова емигрирали су на Блиски Исток и велики број њих је примљен у редове сиријске армије, поставши официрски кадар. Јерусалимски муфтија Хај Амин ал Хусеини, један од оснивача Арапске лиге, налазио се на списку ратних злочинаца у Југославији, због учешћа у формирање 13 СС Ханџар дивизије.²⁴ Ови случајеви оптерећивали су свеукупне дипломатске односе са арапским светом, и зарад тих односа, исти су заборављени.

Односи са Сиријом успостављени су 1945. године, њеним признањем, а дипломатско посланство успостављено је тек 1952. године. Напредак међусобне сарадње изискивао је виши ниво дипломатске активности и дипломатска представништва обе земље 7. октобра 1957. године подигнута су на ранг амбасада.²⁵ Сиријска парламентарна делегација посетила је Југославију априла 1955. године, а 1957. године уследиле су посете потпредседника југословенске владе Светозар Вукмановић Темпа Сирији и узвратне посете сиријског министра спољних послова Југославији.

У складу са својом агендом борбе против империјализма, Југославија се умешала у сиријско-турски спор. У Генералној скупштини УН Југославија је вршила притисак на осуду турског гомилања трупа на граници према Сирији и предузимање мера за мирно решење спора.²⁶ Политичка сарадња две земље није била велика, иако је постојало велико интересовање сиријске стране за развој југословенског пута у социјализам, и велико уважавање југословенског отпора совјетском притиску.

Економска сарадња била је на вишем нивоу, регулисана је Трговинским споразумом из 1953. године, свој реални максимум достигла је 1957. године и износила је четири милиона долара, сума покрива трговину у оба правца. Велики успех за југословенска предузећа представља добијање концесије за изградњу највећее сиријске луке Латакија, поверена поморском грађевинском предузећу „Помград“, из Сплита.²⁷

Даља сарадња ишла је силазном путањом, Југославија је истиснута земљама источног лагера.

²⁴ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 36.

²⁵ D. Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2006., 172.

²⁶ Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, 172.

²⁷ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 45.

Сирија

Крах Османског царства, арапском национализму пружио је шансу, да на рушевинама старог и заосталог државног организма, створи нови, јачи и пре свега арапски свет. Свој процват исказао је у Сиријској регији, формирањем Националног конгреса у Дамаску. Време је убрзо показало, да стварање арапске државе није лак задатак. Конгрес није успео да заведе централну управу и државну организацију, а ни Мандатне силе, пре свега Француска нису одобравале његов рад. Одлучном војном акцијом Француска је угасила све арапске наде за слободом. Арапски свет иако је изгубио битку, наставио је рат. Током 20-их и 30-их година, арапски национализам доживљава своју еволуцију, након краха Великог устанка, 1927. године, Арапи се окрећу политичкој борби. Подносе два нацрта устава 1928. и 1930. године, оба нацрта су у својој основи оспоравала и рушила француску мандатну управу, због чега су одбачена од стране Француске републике. Арапски националисти схватају да се мора постићи одређени компромис, мудрији и прагматичнији људи, стасали на учењу патријараха арапског национализма Сати ал Хусрија, Закија ал Арсузија и Шакиба Арслана, схватају да за слободу морају сачекати прави тренутак.

Други светски рат и пораз Француске, оствариће дуго сањану слободу, националисти ће коначно изборити своју независност 1941. године. Изборити независност било је једно, али створити државу испоставило се као много тежа и захтевнија ствар.

Први општи избори одржани су 1943. године, победу су однели националисти и Шукри ал Куватли проглашен је за првог председника. Сирија је постала члан Уједињених нација 1945. године, али тек је 1946. године, уследило Француско признање сиријске независности, када је Француска повукла и своје последње трупе.

Сиријско друштво, након ослобођења, у великој мери захваћено је арапским национализмом. На крилима национализма, тежило је ослобођењу и уједињењу читавог Арапског света. Први покушаји успостављања јединства Арапског света, оличени су у оснивању Арапске лиге, 1945. године у Каиру. Први арапско-израелски рат из 1948. године показао је да је то јединство било привидно и да владајуће друштвене класе у арапским државама следе сопствене интересе, а не интересе народа. Катастрофални пораз у рату, за последицу је имао пад владе Шукрија ал Куватлија. Држава је запала у кризу, од 1948. до 1949. године десила су се три војна државна удара, који су као победника изнедрили Едиба ал Шишаклија.

Његова аутократска влада обележена је непостојањем парламентарног живота и неуспешним државним ударима, потрајала је до 1954. године, када се на власт поново враћа Шукри ал Куватли. Важно је напоменути да је на изборима одржаним 1954. године, БААС партија освојила само 22 посланичка места од могућих 142.²⁸ Убрзо Арапски свет

²⁸ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 106.

увучен је у још један рат са Израелом, подстакнут последњим трзајем колонијалних сила Велике Британије и Француске. Последица рат из 1956. године, је дефинитивна поларизација снага, сврставање бивших колонијалних сила у силе са другоразредном улогом и успон нових арбитра, у виду Сједињених Америчких Држава и Савеза Совјетских Социјалистичких Република.

Израел је означен као експонент империјалистичке политике Западног света, док је арапски свет тражио свој пут ослањајући се на СССР у мањој или већој мери. Иако војно поражен Насеров Египат избија на чело покрета арапских држава, а сам Насер добија ореол борца за арапску ствар. Насеров политички тријумф допринео је зближавању Сирије и Египта. Шукри ал Куватли изнео је предлог о савезу, сиријско јавно мњење и Насер захтевали су уједињење и коначно 22. фебруара 1958. године створена је Уједињена Арапска Република.

Уједињена Арапска Република, била је прва политичка творевина надахнута панарбанизмом. Јужна покрајина Египат, по броју становника, величини и политичкој снази, надјачавала је северну покрајину Сирију. Све политичке партије у Сирији су укинуте и сиријски политички представници уведени су у Национални савез, који постаје једина партија у држави. У Националном савезу сиријски представници били су двоструко надјачани, Каиро као главни град државе, наметнуо се као политички важнији центар наспрам Дамаска.

Сирија је посматрана као египатска провинција, спроведене су привредне реформе у египатском стилу, које нису дале жељене резултате. Након уједињења сиријска армија прочишћена је од нежељених елемената, међу којима велики број симпатизера БААС партије.²⁹ Насер је за свог проконзула у Дамаску поставио оданог пријатеља Абдел Хакима Амера, а Шукри ал Куватли изгубио је и оно мало политичке моћи и снаге коју је имао. Уједињење које је требало да настане на концепту равноправних државних чиниоца, ускоро се претворило у своју сушту супротност, египатску доминацију.

²⁹ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 125.

Припрема посете

Крајем децембра месеца 1958. године, започета је југословенска дипломатска офанзива у афро-азијском свету. На позив председника Индонезије Ахмеда Сукарна, југословенска делегација на челу са председником Јосипом Брозом³⁰, отиснула се на светску пучину.

Пловидба светским морима у потрази за партнерима завршила се незваничном посетом Каиру, 28. фебруара 1959. године. Продубљивање сарадње несврстаних земаља и њихово ближе ванблоковско повезивање представља аксиом југословенске дипломатије.

Египат као најмногљуднија земља арапског света и са највећим утицајем на том простору био је прекопотребан партнер у формирању те сарадње. Тренутак је био савршен, Насерова ускорегионална политика арапског уједињења доживела је крах и створила је погодне услове за укључивање Египта у нови план сарадње ванблоковских земаља. Пријатељство две земље, потврђено за време Суецке кризе и од тад додатно ојачано, давало је велике наде, за успех дипломатске акције.

Припрема и организација посете захтевала је огроман обавештајни рад, који је укључивао прикупљање података са терена. Терет прикупљања и тачности тих информација пао је на дипломатски кадар али и на остале државне органе који су имали контакте са иностранством.

У првом реду прикупљани су општи географски и историјски подаци о државама које је требало посетити, затим подаци о политичкој и економској ситуацији у земљи, а потом они деликатнији који су се тицали међусобне сарадње.

Државни секретаријат за иностране послове и Комитет за спољну трговину, спровели су анализу дотадашње економске сарадње са Сиријом и Египтом, њен обим и потенцијал за проширење исте.

Прикупљене информације потом су прослеђене Кабинету Председника Републике, 25. октобра 1958. године. Споменуте анализе, доносе податке о неуспеху наших предузећа „Рад“, Београд и „Планум“, Земун, на лицитацијама везаним за инфраструктурне пројекте

³⁰ Рођен је 7. маја 1892. године у Кумровцу, Аустроугарска монархија, где завршава Пучку школу. Одлази у Сисак 1907. године, где је научио браварски занат и сусрео се са социјалистичким идејама. У Загреб прелази 1909. године и запошљава се у браварској радњи, наредне године улази у Синдикат металских радника и постаје члан Социјалдемократске странке Славоније и Хрватске. У Првом светском рату, био је регрутован у аустроугарску армију. Почетком двадесетих година постаје члан КП Југославије; 1924. године, члан окружног одбора Савеза металаца; а 1927. године, организацијски секретар градског комитета КПЈ града Загреба. Успон на партијској лествици настављен је током тридесетих година. Године 1934. на тајном састанку Централног комитета КПЈ, у Љубљани, Јосип Броз изабран је за члана Политбироа, а 1937. године, постаје генерални секретар КПЈ. Током Другог светског рата, организовао је пратизанске јединице и повео Народноослободилачку борбу. Након рата постаје неоспорни господар друге Југославије, којом ће владати до своје смрти 4. маја 1980. године.

на територији Сирије, пре свега у годинама 1955., 1956. и 1957.³¹ Као главни конкуренти, ако занемаримо предузећа из СССР, била су бугарска предузећа. Разлоге за лош успех наших предузећа, треба тражити у совјетској експанзији на сиријско тржиште средином педесетих година, као и повољнији кредити које су нудиле земље Источног блока.

Робна размена са Сиријом, иако скромна, била је у сталном успону током 50-их година. Структура нашег увоза, била је базирана на житарицама и текстилним сировинама, исплата је вршена у US доларима. Количина увоза је варијала и на примеру житарица често је зависила од годишњег приноса. Наш извоз у Сирију, базиран је углавном на производима текстилне индустрије и често је био нередован због слабости у лошој извозној организацији, и пословним везама. Југословенско-сиријска робна размена, доживела је врхунац 1957. године, и њен обим био је око 4 милиона US долара.

Економска сарадња са Египтом била је скромна, од укупног увоза из Египта, увоз памука заузимао је 93-97%.³² Наш извоз био је далеко већи, у години 1958., до тренутка спровођења анализа, у робној размени наш позитиван салдо достигао је износ од 2,1 милион египатских фунти.³³ Разлози скромне размене су слабост и неразвијеност египатске привреде, лоша организација, дуговања Уједињене Арапске Републике према Југославији и малобројност нашег економског кадра на простору Египта, па и Блиског Истока.

³¹ АЈВТ, Кабинет Председника Републике, I-2/11-8, стр. 1, *Информације о економским односима Југославије са Сиријом и Египтом*.

³² КРР, I-2/11-8, стр. 4.

³³ Исто.

Посета

Разговори о посети вођени су преко југословенске амбасаде у Каиру, на чијем се челу налазио Јосип Ђерђа, а са египатске стране контакт је био Али Сабри шеф кабинета председника. Насеров прогон комуниста у Сирији и њихова хапшења широм УАР-у, која су десила 1. јануара 1959. године, уздрмала су односе два државника и утицали на програм и формат посете. Лео Матес је у телеграму од 7. јануара, Ђерђи поручио: „*да не покрећеш питање програма док се ситуација око Сирије не разбистри*“.³⁴

План и програм посете утврђен је за време боравка југословенске делегације у Судану и Етиопији. Првобитни договор укључивао је долазак „*Галебом*“ у Порт Саид и потом одлазак у Каиро, али због сазнања да ће Насер приликом говора на митингу у Каиру, оштро напасти комунисте и СССР, план је био хитно измењен.

Телеграфом са „*Галеба*“, амбасади у Каиру, упућена су два телеграма од 18. и 19. фебруара, под ознаком *VERY URGENT*.³⁵ Први телеграм, представља реакцију на спорни говор, Матес је изменио план путовања, да би се избегла непријатна ситуација, посета је преусмерена из Порт Саида у Латакију. Промена договореног плана и програма посете забринула је Египћане и Насер је пристао на измену спорних делова говора. Другим телеграмом, потврђено је придржавања раније договореног програма, након промене става египатске стране.

Предвиђено време трајања посете одређено је на осам дана. од 20. до 28. фебруара.

У пратњи председника Јосипа Броза, као чланови делегације, били су председник Народне скупштине НР Црне Горе Блажо Јовановић, посланик Савезне народне скупштине Иван Мачек, члан Савезног извршног већа Слободан Пенезић, државни подсекретар за иностране послове Вељко Мићуновић и генерални секретар Председника Републике Лео Матес.

Председник Југославије узео је учешћа у прослави годишњице уједињења Арапске Републике. Одржао је четири говора на митинзима, два у Каиру 21. и 22. фебруара и два у Дамаску, 22. и 23. фебруара. Своје учешће у прослави допунио је здравицама на свечаним вечерама одржаним у Каиру и Дамаску.

Разговори два председника и две делегације трајали су од 21. до 27. фебруара, можемо их поделити на три етапе: разговори одржани у Каиру, разговори у Дамаску и разговори вођени у Алепу.

Египатску страну представљали су председник републике Гамал Абдел Насер, потпредседник маршал Абдел Хаким Амер, министар иностраних послова др Махмуд Фавзи, министар за послове представништва Али Сабри, помоћник министра иностраних послова Хусеин Зулфикар Сабри и амбасадор УАР-у у Београду Сабет ал Арис, док се

³⁴ KPR, I-2/11-8, телеграм бр. 110.

³⁵ Исто, телеграм бр. 198 и бр. 193.

југословенској страни придружио амбасадор у Каиру Јосип Ђерђа.³⁶

Прва етапа разговора представља уводне разговоре, које је на предлог Насера, отворио Јосип Броз, преносећи своје утиске о стању у посећеним земљама. Председник је нагласио да је у разговору са свим политичким вођама постигнут консензус и разумевање за наставак антиколонијалне борбе и борбе против страног мешања, уз вођење и јачања ванблоковске политике. Насера је највише интересовао став Нехруа, о стању на Средњем Истоку, пре свега у случају тињајућег сукоба са Ираком. Став Индије, најутицајније и највеће земље Југоисточне Азије, имао је међу несврстаним азијским државама, исту тежину као и египатски глас у Арапском свету. Својом величином и утицајем обе државе су се наметнуле као кључни партнери Југославије у креирању нове спољне политике несврстаности. Југословенски председник пренео је Нехруов став да не жели заостравање односа ни са једним од блокова, а ни ближе повезивање са њима, а да по питању односа између Ирака и УАР-у, треба радити на њиховом побољшању. Уводни разговори у Каиру закључени су разменом ставова два председника о светским збивањима, размењени су ставови о потреби одржавања новог Бандуга, економске конференције земаља Бандуга и размене ставова и сазнања поводом сукоба између Велике Британије и Етиопије.

Друга етапа разговора вођена је у Дамаску, 24. фебруара 1959. године. Разговори су вођени у смањеном формату, поред Насера са египатске стране присутни су Али Сабри и министар унутрашњих послова сиријске провинције Сарац, а са југословенске председник Јосип Броз, Блажо Јовановић, Вељко Мићуновић и Лео Матес.³⁷ Друга етапа разговора представља заједничко сумирање унутрашњих и спољних претњи, по обе државе, њихову оцену и заједничку критику.

Насер је отворио разговоре, објашњавајући тренутно стање у УАР-у, пре свега у Сирији и однос према сиријским комунистима. Оптужио је комунисте да раде против интереса државе, да сарађују са бившим политичарима у окупљању новог националног фронта и да одбацују аграрну реформу. Комунисти су оптужени да шире лажне вести о Насеровом слању Арефа у Ирак, да изврши државни удар; оптуживани су да својим ставовима за већом слободом Сирије на свим пољима, сем спољних послова и одбране, руше Унију. Насер је КП Сирије декларисао као субверзивну снагу, оптужујући СССР да подрива УАР-у и као доказ пружио Хрушчовљево узимање у заштиту сиријских комуниста на XXI конгресу.

Спроведену аграрну реформу Насер је бранио поређењем са Лењиновом политиком НЕП-а.³⁸ Говорио је и о држању Запада, пре свега Енглеза, који критикују и нападају политику арапског национализма и уједињења. Насер покушао је да објасни да напади на УАР-у долазе са обе стране и Истока и Запада и да арапско јединство не одговара ни

³⁶ KPR, I-2/11-8, *Zabeleške o jugoslovensko-egipatskim razgovorima vođenim u Kairu 21. II, Damasku 24. II i u Alepu 27. II 1959.*

³⁷ KPR, I-2/11-8, *Zabeleške o razgovorima.*

³⁸ Нова економска политика, покренута 1921. године, у СССР-у.

Истоку ни Западу. Покушао је да претње и искуства Египта поистовети са југословенским искуствима, из периода након 1948. године.

Спорни говор који је измењен на интервенцију Јосипа Броза, требао је да представља јавну оцену тих напада.

Југословенски председник, изразио је захвалност и похвалу за умерени став у односу према Истоку и Западу, израженом у говору од 21. фебруара. Југословенски председник изнео је своју оцену совјетских напада на Југославију и њен народ, кратку историју односа и жељу за побољшањем истих.

Јосип Броз закључио је разговоре изразом разумевања за проблеме УАР, предочио је да од сукоба Ирака и УАР-у бенефите има само Велика Британија и упутио критике империјализму Запада.

Трећа етапа разговора вођена је у Алепу, 27. фебруара 1959. године, усмерена је пре свега на међусобну сарадњу. Састав учесника разговора са египатске стране појачан је присуством два потпредседника владе Богдадија и Хоранија.³⁹ Разговори су отворени оценом Јосипа Броза, да присне политичке односе мора пратити интензивнија економска сарадња.

Југославија је крајем педесетих тежила да се војно осамостали, односно да смањи зависност од куповине страног наоружања и војне опреме и да повећа потенцијале сопствене производње. Председник Броз изнео је југословенске планове за куповином лиценце за производњу млазног авиона од западних земаља, изнео је да се тренутно преговара о млазном авиону, типа „Гнат“, енглеске производње. Насер је изнео, да Египат поседује лиценцу за производњу млазног авиона Миг 15, који је застарео, а да модерно противавионско наоружање купују из Швајцарске. Египат је самостално производио муницију за лако и тешко наоружање. Изнете су тежње за јачање развоја војне способности обе државе, договорена је посета војне делегације УАР, да би се испитала сарадња на овом пољу.

Покренуто је питање потписивања туристичке конвенције, ради што лакше културне размене и упознавања две државе и два народа. Оба председника су се сложила да ће помно пратити и инсистирати на развоју међусобних привредних односа.

Поведени су разговори о заједничком саопштењу за јавност, египатска страна инсистирала је да се спомене проблем Палестине, југословенске дипломате вешто су оцениле да се термином „проблем Палестине“, служе арапске државе које не признају Израел и на југословенско инсистирање термин је промењен у „Средњи и Блиски Исток“.

Договорена је заједничка службена објава у штампи, поводом разговора и сусрета, у име египатске стране одређени су др Фавзи и амбасадор Арис, а у име југословенске Мићуновић и Ђерђа.⁴⁰

Разговори су представљали размену мишљења два државника, питање које је

³⁹ KPR, I-2/11-8, *Zabeleške o razgovorima*.

⁴⁰ Исто.

изазвало највише интересовања Насера, тичало се односа Етиопије и Египта и поруке коју је цар Хаиле Селасије упутио Насеру, за побољшање истих. Важност египатско-етиопских односа, Насер је потврдио мишљењем да ће цара Селасија позвати у посету УАР-у.⁴¹

Посета Уједињеној Арапској Републици завршена је 28. фебруара, али не и њено помињање у дипломатској пошти, између две државе. Наиме интересантан дипломатски спор изазвало је питање одликовања. Одликовања су изостала за време посете, због измене плана и морала су накнадно бити уручена. Дипломатска преписка вођена је између амбасадора Јосипа Ђерђе, генералног конзула у Дамаску Мурадбеговић Мидхата и шефа протокола Председника Републике Зденка Штамбука.⁴² Спор је настао због самосталног избора имена за одликовање у сиријској провинцији УАР-у. Списак предложених за одликовање у сиријској провинцији, узет је директно из војске и преко конзулата послат у Београд. Египатска страна није се сложила са овим актом зато што је имала свој списак личности за одликовања. Египат је у свом хегемонистичком приступу Унији, тежио да се сва дипломатска преписка и односи Дамаска са другим државама, искључиво одвијају преко Каира. Одликовања су накнадно уручена по ревидираном списку.

⁴¹ KPR, I-2/11-8, *Zabeleške o razgovorima*.

⁴² Исто.

Писање штампе

Посету председника Јосипа Броза арапском свету, помно су пратили арапски, југословенски и светски листови.

Каирски листови Ал Гомхурија, Ал Ахрам, Ал Схааб своју прву страну посветили су предстојећој посети председника Југославије.⁴³ Преносили су истоветне информације о међусобним сусретима два председника, о нивоу припрема за грандиозни дочек председника Броза, као и информације о плану пута. Листови на арапском језику пратили су посету са обилним текстовима и бројним сликама, два председника и две делегације.

Често цитирајући делове говора и здравице југословенског председника. Арапски листови посветили су пажњу и југословенским листовима и њиховим писањима о посети, цитирајући делове чланка из Борбе и Политике.⁴⁴

Лист Ал Ахрам преносио је закључке југословенског амбасадора у Каиру, Јосипа Ђерђе, о току разговора два председника и две делегације. Ал Схааб издао је чланак новинара Казема, који је боравио у Југославији, о развоју политичких и економских односа две земље. Штампа на арапском језику за време трајања посете обилато је писала о Југославији, преносећи информације арапској јавности о њеном друштвено-економском, политичком и културном развоју. Већина чланака посвећена је актуелној посети и личности југословенског председника.

Стране агенције из Каира, телеграмима су слали опширне извештаје о посети југословенског председника, извештаје са јавних обраћања председника Броза на митингу у Каиру и Дамаску. Reuters преноси ставове Јосипа Броза о уједињењу Египта и Сирије и информацију о одсуству совјетског, кинеског, албанског и бугарског амбасадора из Каира за време трајања посете.⁴⁵ Associated press и United press преносе опште информације о посети и говор о важности уједињења Египта и Сирије југословенског председника на митингу. Акцент стављају на одлучност два председника да наставе вођење политике активне коегзистенције и немешања у унутрашње ствари других земаља.

Associated press истиче важност посете због разматрања става Совјетског Савеза према арапском свету.

Југословенска јавност о току и плану посете обавештавана је преко дневних новина, пре свега Борбе, која је представљала званични орган Социјалистичког савеза радног народа Југославије. Посети су посвећене насловне стране у дневним издањима од 22. до 28. фебруара. Чланци који су објављени добијени су од специјалног дописника Борбе, Јоже Смоле. Посети је посвећена велика пажња, велики део чланака посвећен је одржаним говорима и здравицама два председника, као и разговорима које су водили.

⁴³ KPR, I-2/11-8, *Pregledi pisanja kairske štampe o poseti predsednika Tita i važnijim događajima u svetu i časopis o poseti predsednika Tita zemljama Afrike i Azije*, 20-24. II 1959., str. 1.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

Са пажњом су поред разговора два председника, пропраћена и пренета саопштења са разговора осталих чланова две делегације.

Југословенској јавности презентована су писања арапске штампе, као и утисци са свечаности поводом прославе годишњице уједињења УАР, на којима је учествовао и председника Броз.

Време кризе

Сирија 60-их година

Државна заједница Египта и Сирије није била дугог века, септембра месеца 1961. године, изведен је државни удар у Сирији. Прекинуте су све везе са Египтом и успостављена је нова влада. Египат је размишљао о војној интервенцији, али није имао логистичке способности. Име Уједињена Арапска Република задржано је и од сад ће се односити само на Египат.

Нагли прекид привредних односа са Египтом довео је до економске кризе, политичка ситуација у Сирији није се стабилизовала. У периоду од 1961. до 1963. године, било је неколико безуспешних државних удара.

БААС партија, која је за време УАР-у, била распуштена, а њени чланови прогањани, извела је револуцији 3. марта 1963. године. Војска предвођена мајором Зијадом ал Хариријем и представником партије Акромом ал Хуранијем, успешно је извела државни удар. Ванпарламентарно искуство и период забране, за време државне заједнице са Египтом, оставили су трага на БААС партију, која је доживела промену, радикализовала се под утицајем Јасина ал Хафиза. Преовладала је струја, која је сматрала да слобода мора довести до народне демократије, односно слобода је арапски пут у социјализам. Израел је све оштрије истицан као непријатељ арапског света, којег треба сломити народном борбом.

Након успостављања режима, друштвена револуција је изостала. Партија је доживела кризу вођства, фракцијска подељеност је услед недостатка заједничког концепта за вођење унутрашње и спољне политике прерасла у отворени сукоб. Умерена струја била је присталица еволуције и поступног преображаја друштва, док су партијски радикали захтевали револуционарни преображај свих сфера друштва.⁴⁶ Трогодишња власт није довела до очекиваних промена, држава није излазила из кризе и ситуација је разрешена новим државним ударом.

Државни удар из фебруара 1966. године, довео је нову личност на политичку позорницу, младог и амбициозног официра авијације, алавитског порекла, Хафеза ал Асада. На власт се успела партијска левица. Нурудин ал Атаси постао је нови председник Сирије, Јусуф ал Зуајин председник владе, а Хафез ал Асад министар одбране.

Партија је доживела своју трећу фазу, променила је име у Нови БААС.⁴⁷

Припадници верскоплеменских секти Алавита и Друза преузимају кључна места у

⁴⁶ АЈВТ, Kabinet Predsednika Republike, I K-55/1119, *Informativni materijal o Siriji i biografski podaci za sirijske ličnosti*, str 3.

⁴⁷ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 127.

партији. Овај пробој нових људи, довео је ка већој секуларизацији партије која је себи стварала јаку исламску опозицију. Револуционарни и социјалистички дух партије додатно је ојачан, новом крвљу.

Политичка нестабилност Сирије и економска криза, која је уследила након раскида привредних веза са Египтом, паралисала је већу активност сиријске дипломатије.

Делегација Сирије учествовала је на Београдској конференцији неангажованих земаља, 1961. године, у склопу делегације УАР-у, и самостално на конференцији у Каиру 1964. године.⁴⁸ Ближи контакти са Совјетским Савезом, остварени су након фебруарског преврата. Сиријско руководство је из идеолошких и економских разлога тежило ближем повезивању са Социјалистичким светом. СССР је позитивно прихватио иницијативу ближег повезивања, проценивши Сирију као нову тачку за јачање свог упоришта на Блиском Истоку. Повезивање са Сиријом погодновало је Совјетском савезу, на тај начин било је заустављено јачање утицаја Кине у региону и обезбеђено је учествовање КП Сирије у власти.⁴⁹

Политика према Израелу наставила је истим курсом, јеврејска држава је још снажније истицана као експонент западног империјализма, непријатељ арапског света.

Антиционистичка пропаганда је појачана, успостављени су односи са палестинском герилом, пре свега са Јасером Арафатом и његовом организацијом Ал Фатах.

Приближавање са Египтом поново је добило на значају, поведени су преговори о заједничкој одбрани. На састанцима Арапске лиге, прављени су планови за заједнички напад на Израел и оснивању јединствене команде. Блиски Исток је поново кључао.

Пролеће 1967. године, довело је арапско-израелске односе до усијања. Палестинска герила појачала је нападе на Израел, а Сирија антиционистичку пропаганду. Израел је бомбардовао аеродроме у Сирији, 5 маја, уништивши око 15 сиријских авиона.⁵⁰

Израелски начелник генералштаба генерал Рабин, дао је изјаву да ће израелске трупе напасти Сирију. Корак за корак, Блиски Исток је клизио у рат. Египат 15. маја концентрише трупе на граници, Насер је затворио Тирански мореуз за Израел и затражио повлачење мировних трупа ОУН са Синаја.

Јуна 5. 1967. године Израел је извео превентивни напад, ваздушним снагама. У једном потезу збрисао је већину египатске авијације, док је још била на земљи. Потом су уследили координисани напади копненим трупама, на Сирију, Јордан и Египат. Израел је брзо напредовао на свим фронтovima, 8. јуна заузеле су цео Синај и избили на реку Јордан, а 10. јуна заузеле су Голанску висораван. Посредством УН ратне операције су прекинуте, арапска страна доживела је потпуни пораз, губици су били страховити.

⁴⁸ KPR, I K-55/1119, *Informativni materijal o Siriji*, str 1.

⁴⁹ Исто, 5.

⁵⁰ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 85.

51

⁵¹ Карта преузeta са сајта министарства спољних послова Израела: <https://mfa.gov.il>

52

⁵² Карта преузета са сајта министарства спољних послова Израела: <https://mfa.gov.il>

Последице рата

Директне последице сукоба по арапску страну биле су, губитак суверенитета над изгубљеним територијама, губитак материјалних и финансијских средстава, политичка нестабилност.

Идеологија панарбанизма пролазила је кроз кризу, народне масе потражиле су утеху у религији, вративши у политички живот идеологију исламизма.⁵³ Исламистичке организације и партије које следе идеологију исламизма, током 70-их године, наметнуће се као једина опозиција секуларним режимима арапског света.

Највећи губитник рата, био је Египат који је пролазио кроз кризу насеризма, на унутрашњем и спољном плану. Египатски начелник генералштаба, маршал Абдел Хаким Амер, извршио је самоубиство, а Насер је размишљао о оставци, од које је на крају одустао. Да би ублажио кризу у земљи, Насер је обећао демократизацију, најавио чистку у Арапском социјалистичком савезу и у војсци. На спољном плану Египат је изгубио углед и ауторитет у арапском свету, од чега су Ирак и Саудијска Арабија извукли највише користи.

Катастрофалан пораз Сирије и губитак Голанске висоравни, уздрмали су владу новог БААС-а, али процес унутрашњих реформи, у духу социјализма, није заустављен.

Установљена је комисија за планирање; индустрија која је бележила пад производње, стављена је под већу јавну контролу; спроведена је реформа образовања, повећан је број студената који су о трошку државе студирали у иностранству, од којих је велики број одлазио у Југославију. На први поглед деловало је да ратни пораз није изазвао политичку нестабилност, али време је убрзо показало супротно. Партија БААС пролазила је кроз фракцијски сукоб, између цивилне струје коју је предводио Салах ал Џадид и милитаристичке коју је предводио апсолутни командант војске Хафез ал Асад.

Повезивање са СССР-ом постаје још ближе и чвршће. Совјетски савез је у кратком року упутио Сирији значајну војну и економску помоћ. Сиријско руководство било непомирљиво у свом захтеву за наставком рата. Јула месеца 1967. године, Дамаск је посетио Николај Викторович Подгорни, који је захтевао политичко решење сукоба.

Пружена војна и економска помоћ захтевала је и одређени ниво совјетске контроле и увида у сиријску економију и оружане снаге, која је остваривана преко совјетских војних инструктора и саветника. Војна техника, а са њом и особље које је одржавало и обучавало сиријске снаге у њеном руковању, захтевало је логистичку потпору и у том контексту Подгорни је предложио отварање совјетске базе за авијацију и специјалну опрему.⁵⁴

⁵³ N. R. F. Al Rodhan, G. P. Herd, L. Watanabe, *Critical Turning Points in the Middle East 1915-2015.*, Palgrave Macmillan, London 2013., 100.

⁵⁴ KPR, I K-55/1119, *Informativni materijal o Siriji*, str 6.

Рат је, проблем Палестине подигао на алармантни ниво, окупација Цисјорданије и области Газе, Палестинце је лишио животног простора и натерао их у још један талас миграције. Избеглице су се устремиле углавном ка Јордану, процене су да је након 1948. године, у Јордан избегло пола милиона Палестинаца, а у новом таласу број избеглих процењен је на 400.000.⁵⁵ Нови талас избеглица појачао је палестински елемент у Јордану, односно пружио је снагу герилским акцијама.

Палестинска герила својим агресивним нападима на Израел, представљала је претњу јорданској држави. Године 1970., јорданска армија била је принуђена да реагује. Оштром војном акцијом под именом „*Црни септембар*“, напала је палестинска упоришта.

Акција јорданске војске изазвала је оштар протест Сирије, претила је да изазове међуарапски сукоб. Палестински герилски кампови и упоришта пресељени су у Либан, а као нови заштитник палестинских интереса, наметнула се Сирија.

⁵⁵ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 142.

Југословенска дипломатија

Југословенска улога у арапско-израелском сукобу била је директно везана за учествовање контингента ЈНА у мировној мисији на Синају, такође и због блиске сарадње са арапским државама, пре свега Египтом. Одмах по избијању сукоба Јосип Броз осудио је израелску агресију, захтевајући моментални прекид ватре.

Иако је осудила агресију, Југославија у првим моментима заправо није знала њен обим и учинак. Смањен обим комуникације између арапских влада и југословенских војнодипломатских представника, велики број дезинформација, пропаганда једне и друге стране нису одавале реалну слику са терена, што је отежавало дипломатске акције и напоре југословенског врха у првим данима рата. Још већу бригу по Југославију изазивало је присуство њених војника у склопу мисије УН на Синају и велики број југословенских грађевинаца широм арапских земаља.

Праве размере катастрофе нису биле познате, амбасадор у Каиру, Фејић прослеђивао је контрадикторне извештаје и тек је 7. јуна Египат признао катастрофалне последице агресије, потпуни пораз на Синају.

Рат је унео дозу неповерења у југословенско-египатске односе, египатска влада увела је рестриктивне мере према војнодипломатском кору, ограничила проток информација и кретања.⁵⁶

Држање индијске дипломатије, од маја месеца, па и током сукоба, представљало је проблем за југословенску дипломатију. Индијска влада се уздржано држала, њена подршка југословенској политици, безрезервне подршке арапским земљама, изостала је.

Арапско-израелски рат претворио се у тест ванблоковске сарадње несврстаних земаља.

Савезно извршно веће донело је одлуку 6. јуна, да се евакуишу сви југословенски грађани са подручја захваћених ратом и да се повећа безбедност дипломатских представништва зараћених страна у Југославији. Државни секретаријат за иностране послове преко свог посланика у УН, затражио је хитно повлачење југословенског одред са Синаја. Југословенски одред повучен је тек 11. јуна на интервенцију Моше Дајана, министра одбране Израела. Одред је превезен аутобусима кроз зону борбених дејстава до луке Ашдод, потом је укрцан на југословенски брод „Истру“ и преко Кипра превезен у Ријеку.

Праву слику и сазнања о ситуацији на терену, Југославија је добила тек 11. и 12. јуна, посетом Коче Поповића, првог човека југословенске дипломатије и члана Савета федерације, Египту. Поповић је пренео лично писмо Јосипа Броза Насеру, којим се указује подршка арапској страни на економском, војном, политичком и пропагандном пољу. На састанку је договорен наставак сарадње на јачању политике несврстаности, наставак војне

⁵⁶ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 117.

набавке из Совјетског Савеза и јачање међусобне сарадње на пољу војно-индустријских капацитета као и на јачању одбрамбене способности обеју земаља.

Истог дана одржана је заједничка седница Представништва и Извршног комитета ЦК Савеза комуниста Југославије, под председништвом Јосипа Броза, договорене су мере подршке арапским земљама, упућена је нота влади Израела, поводом агресије и неспремности да се повуче са окупираних територија; потом и нота о прекиду дипломатских односа. На седници председништва ЦК Савеза комуниста Југославије, одржаној 11. јуна, донета је одлука да се упути хитна економска помоћ арапским земљама, Египту, Сирији и Јордану.

Југословенска помоћ у првом реду била је у храни и лековима у вредности око 80 милиона динара, остатак помоћи био је обезбеђен кроз кредитирање.

Циљ економске помоћи био је у што бржем санирању привредних разарања и консолидацији привредног развоја.

У складу са задатим циљевима, одлучено је:

- наставак сарадње на реализацији закључених послова из области дугорочне сарадње (кредитирање извоза опреме), одобравање нових кредита у износу од 250 милиона динара, за испоруку опреме и извођење грађевинских радова;
- одлагање плаћања доспелих ануитета закључених кредита у години 1967., 1968. и 1969., у износу од 183,3 милиона динара, отплату ануитета треба одложити до 31. 12. 1969. године;
- субвенционисање увоза из наведених земаља, ради интензивирања робне размене, за ову сврху одвојено је 50 милиона динара;
- да се споменути земљама пружи бесплатна техничка помоћ кроз слање домаћег стручног кадра или специјализација њихових кадрова у Југославији, за потребе ове врсте помоћи одвојено је 20 милиона динара до 1969. године.⁵⁷

Укупна југословенска помоћ износила је 583,3 милиона динара, еквивалент око 3% годишњих југословенских инвестиција друштвеног сектора.⁵⁸ Од укупне суме прикупљених средстава, око 100 милиона динара представља бесповратну помоћ, а 483,3 милиона динара донирано је у виду одлагања ануитета, новог кредитирања и субвенција.

Бесповратна помоћ, у виду хране и лекова, обезбеђена је преко добровољних донација грађана у износу од око 30 милиона динара, а остатак у износу од око 50 милиона динара, обезбеђен је из средстава Дирекције за исхрану. Техничка помоћ обезбеђена је средствима из резерви савезног буџета за 1967. и 1968. годину.⁵⁹ Египат је поднео највећа ратна разарања и губитке, сходно томе највећи део помоћи упућен је њему.

Приоритетни захтеви арапских земаља за намирницама и лековима, добијени су

⁵⁷ KPR, I K-55/1109, *Predlog srednjoročnog programa ekonomske pomoći UAR-u, Siriji i Jordanu*

⁵⁸ Исто.

⁵⁹ Исто.

преко амбасада у Београду и југословенских амбасада које су прослеђивале захтеве.

Помоћ Египту слана је ваздухом и морем, први авион с лековима слетео је у Каиро 15. јула, помоћ у храни транспортована је египатским и југословенским бродовима од 30. јуна и током читавог јула месеца.

Ургентна помоћ Сирији послата је одмах, 14. јуна, авионом су транспортовани лекови, завоји, крвна плазма и храна. Јуна 30. испловио је први југословенски брод за Сирију, транспортовано је 1.500 тона шећера, а истог дана авионом је достављено 7 тона у санитарској помоћи и лековима. Током месеца јула помоћ је наставила да пристиже, 11. јула испловио је брод „Југолиније“ превозећи 1.500 тона брашна; бродом „Загреб“ који упућен 13. јула, транспортовано је 304 тоне рибљих конзерви, 201 тона мармеладе, 200 тона компота, 4.000 комада ћебади, 100.000 метара платна, 100 комада шатора, 2.000 комада порција, 150 тона сапуна, 50 тона детрцента, једна телефонска централа са 50 апарат и 8 радио-апарата; наредних дана испоручено је 300 тона пасуља и бродом хладњачом 200 тона белог сира.⁶⁰

Југославија се ангажовала да дипломатским акцијама побуди веће интересовање за слање економске помоћи, међу државама Источног блока. Убрзо је одржана конференција социјалистичких земаља, на којој су државе учеснице потврдиле неопходност за наставком пружања помоћи.

Југословенско залагање за економску помоћ арапском свету, пратило је и инсистирање на политичкој помоћи. Први искорак десио се 9. јуна, састанком у Москви, на ком је Јосип Броз својим излагањем инсистирао на хитној политичкој, економској и војној помоћи арапским земљама. Југославија је агресију на арапске земље окарактерисала као агресију на све несврстане државе, тезом „*ово је и наша борба и наш фронт, а Арапи се налазе у првој линији*“.⁶¹ Југославија се наметнула као заступник арапских интереса, преузела је посредничку улогу у сарадњи између Египта и СССР-а. Председник Јосип Броз и председник Президијума Врховног совјета СССР-а Николај Викторович Подгорни, у два наврата водили су разговоре на Брионима, 20. јуна пред пут Подгорног у Египат и по његовом повратку 24. и 25. јуна.

Циљ југословенске дипломатске акције био је да се што већи број несврстаних и социјалистичких земаља укључи у решавање кризе на Блиском Истоку, у том духу председник Броз водио је разговоре са Тодором Живковим генералним секретаром КП Бугарске, Бумедијеном председником Револуционарног већа Алжира, председником Камеруна Ахицом и етиопијским царем Селасијем, током њихових посета Југославији.

Дипломатска акцију Југославија је наставила на конференцији социјалистичких земаља у Будимпешти 11. и 12. јула. Конференцију је обележио ултимативни тон Леонида Брежњева, у осуди арапске политике неодустајања од ратног стања и у захтеву за њеним прекидом. Јосип Броз се слагао са овим закључком али не и са ултимативним односом

⁶⁰ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 183.

⁶¹ KPR, I K-55/1109, *Jugoslavija i situacija na Bliskom Istoku*, str 4.

према арапским државама. Југословенско залагање на састанку са социјалистичким државама, тицало се и упућивања војне помоћи арапском свету. У том духу дозвољен је прелет совјетских авиона, преко територије Југославије, приликом испоруке војног материјала и опреме.

Југословенска војна индустрија била је скромних капацитета, на захтев војног изасланика УАР-у, одлуком СИБ-а од 6. јуна, упућена је помоћ у противтенковским минама и конзервама говеђег меса и пасуља. Даље испоставе војног материјала и опреме су спровођење након консултација са египатском страном. Сирији је 16. јуна испоручен први контингент војне помоћи, 7 тона војне опреме, достављено је авионом у пратњи двојице официра.⁶²

Своје скромне капацитете у војној помоћи, Југославија је надоместила дипломатском акцијом. На ванредном заседању Генералне скупштине УН, заказаном на совјетску иницијативу, Југославија је одлучно иступала у заштити арапских интереса и осуђивала агресорско наступање Израела. Југословенске оптужбе ишле су и на рачун Сједињених Америчких Држава, амерички империјализам означен је као подстрекача тих акција.

Расправа у Генералној скупштини УН, о ситуацији на Блиском Истоку, трајала је невероватно дуго од 17. јуна до 21. јула, ставове Југославије заступао је Мико Шпиљак, председник СИБ-а.

Рад Југославије у УН заснивао се на координацији ставова са арапским земљама, несврстаним земљама и Совјетским савезом. Југославија је била на челу уже редакционе групе несврстаних земаља, југословенски представник у ОУН Данило Лекић изабран је за председника те групе. Југославија је у име 13 несврстаних земаља поднела резолуцију, у којој се захтевало безусловно повлачење израелских трупа са окупираних територија, резолуција није нудила никакву гаранцију безбедности опстанка јеврејске државе и народа, те стога није имала изгледа за остварење двотрећинске већине гласова. Одлучено је да се даља расправа пренесе на Савет безбедности УН.

Реалнији приступ решењу кризе Југославија је видела кроз смањење антиамеричке пропаганде и интензивирању контаката са Американцима.

Одржан је састанак у Министарству иностраних послова кључних личности југословенске дипломатије, међу учесницима су били државни секретар Марко Никезић, стари и нови амбасадор у САД, Вељко Мићуновић и Богдан Црнобрња, који су негативно оценили досадашњу праксу дипломатских односа према САД и њену штетност државним интересима. Договорен је компромиснији и кооперативнији приступ заједничкој сарадњи на решењу кризе на Блиском Истоку. Ти ставови осетили су се већ током разговора југословенског председника и америчког амбасадора Елбрика 27. јуна 1967. године.

Одустало се од безусловног израелског повлачења снага са окупираних територија, без пружених адекватних гаранција о прекиду ратног стања са арапске стране. Истог дана

⁶² Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 191.

одржан је састанак са председником Врховног суда САД Карлом Вореном у Белом двору, на ком је Јосип Броз иницирао личну преписку са америчким председником Линдоном Џонсоном.

Лична преписка која је договорена између америчког и југословенског председника, отпочела је 14. јула првим писмом Линдона Џонсона које је амерички амбасадор Елбрик предао министру иностраних послова Марку Никезићу. Писмо је заправо било меморандум америчке владе о ставовима САД поводом сукоба на Блиском Истоку. Разрешење кризе треба се остварити кроз примену пет принципа председника Џонсона изнетих 19. јуна 1967.: *„право сваке нације на животни простор, праведно решење питања избеглица, слободна пловидба међународним воденим путевима, ограничавање трке у наоружавању; и поштовање политичке независности и територијалног интегритета свих држава у региону“*.⁶³ Поштовање ових принципа би за циљ имало повлачење израелских трупа са окупираних територија. Још два писма пренета су југословенском председнику, прво 29. јула у ком се понавља амерички став и друго уручено 9. августа, у ком је амерички председник замолио Јосипа Броза да америчке ставове пренесе арапским лидерима, уз уверавање да САД немају никакве везе са агесијом и да је њихов интерес међусобно прихватљиво мирно решење сукоба.

На другој страни, разрешење кризе на Блиском Истоку захтевало је размену ставова и директне разговоре са арапским лидерима. Опстанак пољуљаних режима арапског света, у првом реду Насеровог, био је од виталног значаја за југословенску дипломатску агенду, незавидна ситуација арапских земаља могла се решити само мирним путем, а да би то било могуће било је потребно уразумити арапске лидере да обуставе ратно стање. Југословенски председник преузео је на себе улогу посредника и 10. августа обрео се пут Каира, Дамаска и Багдада.

⁶³ Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 146.

Посета

Посета и разговори вођени у Сирији, окупирају нашу пажњу. Као што је познато, прва посета Сирији десила се фебруара 1959. године, за време државне заједнице са Египтом. Сиријске симпатије према Југославије, потичу из времена сукоба са Информбироом. Храбро наступање Југославије према Совјетском Савезу и одабир сопственог пута у социјализам, током педесетих година изазивали су велико интересовање сиријске јавности. Доласком нове политичке елите, односно њено идеолошко надахнуће социјализмом, појачале су симпатије према Југославији, што је створило интересовање за ближу политичку сарадњу две земље. За разлику од прве посете, ова је у контексту мировне мисије решавања блискоисточне кризе.

Посета Сирији договорена је преко сиријске амбасаде у Београду. Одржана су два састанка, сиријског амбасадора и југословенске стране. Први разговор одржан је 4. августа, између помоћника државног секретара за иностране послове Димчета Беловског и сиријског амбасадора Муниба Рифаиа, а други разговор одржан је 8. августа између сиријског амбасадора и Петровића, начелника Управе за Африку и Блиски Исток.⁶⁴ У разговорима је истакнута и потврђена жеља Јосипа Броза за посетом Сирији.

Државни секретаријат за иностране послове прикупио је и припремио документацију о Сирији, која је достављена Кабинету председника Републике, 4. августа 1967. године. Информације су полазиле од општег географско-историјског карактера, до информација о тренутној финансијској, економској и политичкој ситуацији у земљи.

Важно је напоменути да су међу прикупљеним информацијама, налазе се и информације о члановима владе и партијског врх, са њиховим биографијама.

Сарадња између Југославије и Сирије, током 60-их година била је у опадању и са југословенске стране упућени су први импулси за њеним побољшањем. Након распада државне заједнице са Египтом, амбасадор је поново упућен у Сирију, економска делегација југословенске владе посетила је Сирију, октобра 1965. године, такође су остварени и контакти са БААС партијом, која ће учествовати на VI конгресу ССРНЈ.

Југославију је јуна 1966. године, посетио потпредседник владе и министар иностраних послова др Ибрахим Макхос. Економска сарадња била је у сталном паду и никада није достигла ниво из 1957. године. На пољу, научно-техничке и културне сарадње било је више успеха. Новембра 1965. године, потписан је споразум о техничкој сарадњи, на основу којег су у Сирију упућени југословенски стручњаци, по један за планирање, спољну трговину и самоуправљање и два за пољопривреду.⁶⁵ На пољу културне сарадње вршена је размена студената, и културноуметничких друштава. Бивши сиријски амбасадор

⁶⁴ KPR, I K-55/1118, *Dokumentacija o pripremanju i organizaciji posete: Zabeleške o ugovaranju programa posete i spisak poklona.*

⁶⁵ KPR, I K-55/1119, *Informativni materijal o Siriji i biografski podaci za sirijske ličnosti*, str 9.

у Београду, др Сами Дроби, превео је на арапски језик два дела Иве Андрића, „*На Дрини ћуприја*“ и „*Травничка хроника*“.⁶⁶

Помаци у економској-техничкој сарадњи остали су скромни, али је политичка вредност Сирије и простора Блиског Истока добила на значају.

Југословенска делегација на челу са председником Јосипом Брозом, након разговора у Каиру, дошла је у дводневну посету Дамаску 13. августа 1967. године.

Разговори су вођени оба дана посете, са југословенске стране учесници су били председник Републике Јосип Броз, чланови Савета федерације Едвард Кардељ и Владимир Поповић, потпредседник СИВ-а Киро Глигоров, заменик државног секретара за иностране послове Мишо Павићевић и амбасадор у Сиријској Арапској Републици Мустафа Виловић; а са сиријске шеф државе др Нурудин Атаси⁶⁷, заменик националног секретара партије БААС за Сирију генерал Салах Ждид, председник владе др Јусеф Зуајен, потпредседник владе и министар иностраних послова др Ибрахим Макхос, шеф Бироа националне безбедности Абдел Карим Жунди, министар унутрашњих послова Мохамед Еид Ишауи и начелник генералштаба сиријске армије генерал Ахмед Суетдани.⁶⁸

Разговори су одржани у председничкој палати, у Дамаску. Отворио их је сиријски председник Атаси, поруком добродошлице и захвалности за југословенска залагања и подршку арапском свету. У току разговора Јосип Броз образложио је немогућност партизанске борбе на простору Блиског Истока и наставка ратног стања. На примеру југословенског ратног искуства из времена Народноослободилачке борбе, повлачио је паралеле арапско-израелског односа снага и сукоба, објашњавајући да време може радити за арапску ствар, као и у случају Југославије.

Јосип Броз пренео је закључке Московске и Будимпештанске конференције, изнео је неопходност наставка борбе мирним путем и њено пребацивање у УН. Тежио је да сиријску страну убеди да време ради у њихову корист и да се мора радити на задобијању веће међународне подршке арапској страни, као вид притиска на Израел. Сиријска стрепња оличена је у формулацији „*време ради за нас*“, смисао формулације није био у потпуности разумљив сиријској страни и изазивао је недоумицу у Дамаску.⁶⁹

Постајала су два проблема која су изазивала страх, а то су проблем наоружавања и јачања привреде. Југословенска војна помоћ доступна је у ограниченим количинама и није довољна, а Совјетска војна помоћ која је договорена, престала је да стиже након

⁶⁶ KPR, I K-55/1119, *Informativni materijal o Siriji*, str 10.

⁶⁷ Рођен је 1929. године, у Хомсу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на медицинском факултету, Универзитета у Дамаску. Био је министар унутрашњих послова у две владе, у периоду од 4.8.1963. до 13.5.1964. године. Био је члан Националног савета револуције од августа 1965. године. Након државног удара од 23. фебруара 1966. постављен је за шефа државе од регионалног руководства БААС партије, 25. фебруара. Арапско-израелски рат из 1967. године, уздрмао је његову позицију председника, на којој остаје до државног удара, новембра 1970. године. У затвору ће провести 22 године, умро је 1992. године у Паризу.

⁶⁸ KPR, I K-55/1120, *Zabeleška o jugoslovensko-sirijskim zvaničnim razgovorima*, str 1.

⁶⁹ KPR, I K-55/1120, *Zabeleška o razgovorima*, str.18.

Будимпештанске конференције, притом треба додати да су снабдевања Израела од стране САД и Савезне Републике Немачке настављена. Привредни губици услед окупираних области и обнове војне способности су огромни. Др Атаси упутио је Јосипа Броза да је мењање става СССР након састанка Џонсон-Косигин забринуло Арапе. Исти став изразио је и Насер у разговорима вођеним у Каиру 11. августа. Одсуство јаче реакције СССР-а, Јосип Броз објашњавао је географским положајем, а и страхом да би јача реакција СССР-а могла довести до конфронтације глобалних размера.

Разговори су закључени испитивањем потенцијала за војну сарадњу, Јосип Броз изнео је да Југославија може на дугорочном кредиту понудити противавионско оружје калибра 40 мм, да Југославија самостално производи млазне авионе за подршку копнене војске и млазне авионе ловац-бомбардер.

Разговори су настављени, у истом саставу 14. августа у председничкој палати, у Дамаску. Др Атаси отворио је разговор предајући уводно излагање југословенском председнику. Јосип Броз изнео је став да је несумњиво потврђена агресија Израела и да борбу треба наставити против стварног непријатеља империјализма САД и Велике Британије.

Након одбијања југословенске резолуције, и резолуције две суперсиле, борба у УН запала је у ћорсокак. Југославија је свој став формулисала у четири тачке, које представљају основу са које се борба мора наставити: Израел треба да се хитно повуче на позиције од 4. јуна; Савет безбедности или четири велике силе да гарантују границе од 4. јуна; пловидба Акабским заливом и Суецом према стању од 4. јуна; да се поведу преговори о решењу питања избеглица.

Јосип Броз је изнео мишљење да одбијање ових тачака од стране Израела, погодује Арапима у очима јавности. Решење сукоба новим ратним операцијама, које је заговарала Саудијска Арабија, у постојећем односу снага не би било добро по арапски свет.

Југословенски председник је указао да нејединство арапског света слаби његове позиције, потом се осврнуо на неопходност неке врсте нужног споразума, како би се стекли услови да арапски свет економски и војно ојача. Едвард Кардељ изнео је став да подршка југословенској платформи од стране арапских земаља, по питању гаранција граница, не мора бити јавна, истина гаранција је значила немогућност отпочињања војних акција обе стране, дала би времена за обнову и промену односа снага. Прихватање платформе значило би наставак стања од пре 4. јуна, што је главни циљ, тренутне политичке борбе, али да би се обезбедила сигурност арапског света, борбу треба наставити против присуства америчких база и 6 флоте на Медитерану. Као сигурност миру Јосип Броз је предвидео успостављање демилитаризоване зоне и мировне мисије УН.⁷⁰ Схватање концепције да је арапска борба против Израела, увод у борбу против империјализма на простору Медитерана, а у ширем смислу, и на тлу Европе, обележила је разговоре. Разговори су завршени у пријатељском духу и међусобним изразима

⁷⁰ KPR, I K-55/1120, *Zabeleška o razgovorima*, str. 37.

захвалности и подршке у борби против империјализма.

Југословенски председник и делегација напустили су Дамаск 14. августа и авионом се упутили за Багдад.

Писање штампе

Југословенска јавност о кризи на Блиском Истоку и југословенским дипломатским акцијама, детаљно је била информисана преко дневног листа Борба, званичног органа Социјалистичког савеза радног народа Југославије. Посета југословенске делегације на челу са председником Брозом, Арапском свету, опширно је презентована југословенској јавности. Арапској турнеји посвећена је насловна страна у издањима од 10. до 18. августа.

Аутор чланака је специјални извештач Борбе, Милутин Миленковић.

Чланци обилују информацијама о дочеку и пут југословенске делегације по арапским земљама и разговорима који су вођени у Каиру, Дамаску и Багдаду. Два чланка у издањима од 10. и 13. августа која анализирају долазак председника Броза у Каиро и Дамаск, насловљена су на Риста Бајалског и Влада Теслића.

Специјални билтен Танјуга, од 14. Августа, пренео је да су председника Тита у Дамаску, дочекали транспаренти који кажу: „*Борићемо се са агресором и нема мира на Средњем Истоку док Израел постоји*“.⁷¹ Билтен је такође пренео писања Jerusalem Reuters који наводи да „*став према Израелу у Уједињеним нацијама, не квалификује Југославију за то да делује као посредник*“⁷²; и писања Agence France Presse из Каира, да је египатска влада размотрила резултате првог дела разговора између председника Насера и Броза.

Арапска штампа велику важност придавала је посети, пре свега каирска штампа. У издањима од 10., 12., и 17., августа пренета су писања листова Ал Ахрам, Акер Саа, Ал Меса и Ал ахбар. Ал Ахрам у чланку под насловом "*Одлучан став Југославије и задаци нас Арапа*", истиче да је посета ојачала народноослободилачку борбу и истиче југословенску осуду империјалистичке агресије.⁷³ Каирски листови слажу се у оцени којом се истиче важност југословенске посете и подршке коју пружа Југославија, истакнута је потреба за већом мобилизацијом несврстаних земаља на војном, економском и политичком плану.

⁷¹ KPR, I K-55/1112, *Specijalni bilteni Tanjuga izdavani za vreme posete predsednika Tita UAR-u, Siriji i Iraku.*

⁷² Исто.

⁷³ *Borba*, 12. avgust 1967.

Наставак борбе

Ситуација у Сирији

Ратни пораз Сирије уздрмао је политичку ситуацију и још више заоштрио фракцијску борбу унутар партије. Новембра 1970. године одржан је ванредни конгрес партије, који је сазвао Салах ал Џадид, у покушају да политичким договором реши сукоб у своју корист. Генерал Хафез ал Асад⁷⁴, схвативши да ће конгрес угрозити његове позиције, прелази у напад, 13. новембра, наредио је хапшење свих политичких противника, међу којима, шефа државе Нурудина Атасија и Салаха ал Џадида. Који ће дуги низ година провести у затвору.

Асадово преузимање власти 16. новембра, протекло је релативно мирно, његова позиција министра одбране као и активни статус војног старешине, допринеле су мирној транзицији власти. Сиријска армија била је под његовом апсолутном контролом, чиме је предупређено свако потенцијално противљење успостављању новог режима.

Марта 1971. године, изабран је за председника Сиријске Арапске Републике.⁷⁵

Чврстом руком, милитаризацијом политичког живота, обезбедио је политичку стабилност земље, оснажио је државне институције, створио је предуслове за наставак реформи и стабилизацију привреде. Хафез ал Асад је потицао из племенско-верске секте Алавита, са доласком на власт поставиће припаднике своје породице и припаднике своје племесно-верске групе на кључне позиције. Паралелно са промовисањем сиромашнијих слојева друштва, и поправљањем њиховог положаја, уводи ограничену економску либерализацију, како би богатије друштвене слојеве приклонио режиму, пропагандно деловање у правцу класне борбе је ублажено. Нови председник успоставља државну контролу у свим сферама друштва. Проглашен је други петогодишњи план и земља је наставила да функционише у ратној економији. Сирије је имала проблем са недостатком финансијских средстава, 65-70% буџетских средстава издваја се за одбрану земље.⁷⁶

Култ личности председника као оца нације брзо и лако се уклапа у државну пропаганду. На политичкој сцени, формиран је Сиријски национални прогресивни фронт,

⁷⁴ Рођен је у Кардаху, 1930. године, завршио је Војну академију у Дамаску, након чега постаје каријерни официр. Командант ваздухопловних снага је од 1963. године. Био је члан Националног руководства партије БААС и члан Националног савета револуције од 23. 8. 1965. године. Након државног удара из фебруара 1966. године, постаје министар одбране и задржава командно место авијације, што му је омогућило апсолутну контролу над армијом. Иако је члан Националног руководства, сада постаје и члан Регионалног руководства БААС партије. Новембра 1970. године, извршио је државни удар и владао државом до своје смрти 10. јуна 2000. године.

⁷⁵ Кампанини, *Историја Средњег истока*, 174.

⁷⁶ АЈВТ, Kabinet Predsednika Republike, K 77/2, *Informativno-politički materijal, Sirija i njeni odnosi sa SFR Jugoslavijom*.

у који сем БААС партије улазе: Арапска социјалистичка унија, КП Сирије, Независни унионисти и Арапски социјалистички покрет. У Прогресивном фронту одлучујућу улогу има БААС партија, која једина задржава право пропаганде међу војском и студентима.

Године 1973. донет је нови „стални“ устав.

Безбедносне снаге и БААС партија су стубови ослоња режима, председник Асад уједно је и генерални секретар партије. Борба против опозиције се наставља. Главни унутрашњи непријатељ убрзо се афирмисао у сиријском огранку Муслиманске браће.

Агресивна секуларизација државе током 60-их година, и порази у рату, допринели су јачању популарности политике исламизма. Муслиманска браћа постају заговорници обарања режима, крајем 70-их година, гласови против режима се појачавају. Године 1982., спроведена је нужна акција сиријских безбедносних снага у граду Хами, угашен је покрет исламиста и од те године Муслиманска браћа не постоје више у Сирији као политичка снага. Од 70-их година, Сирија ће се афирмисати као заштитник права Палестинаца.

Октобарски рат

Насер умире 28. септембра 1970. године, на председничком положају наслеђује га Мухамед Анвар ал Садат.⁷⁷ Као и Насер, Садат је у покрету Слободних официра од његовог оснивања. По доласку на власт Садатов први корак било је раскидање са „насеровском елитом“, маја 1971. похапсио је њене најистакнутије чланове.

Септембра 1971. године доноси „трајни устав“ којим је учврстио и проширио права председника, умањено извршну моћ представничких органа, напустио насеровску социјалистичку реторику и заувек избрисао фикцију Уједињена арапска држава, а држави дао ново име Арапска Република Египат.⁷⁸

Ратна реторика је настављена, Египат је желео да поврати Синај, а Сирија Голанску висораван. Арапске снаге биле су обновљене углавном војном техником и средствима Совјетског савеза. Кроз програм снабдевања Совјети су надокнадили 80% египатских губитака у тенковима и авионима, до јесени 1967.⁷⁹ Војна сарадња са Совјетским савезом, свој врхунац је достигла 1970. године, када је у Египту било ангажовано преко 20.000 војника и војних саветника, који ће напустити Египат тек 1972. године.

Планови за рат су настављени. Априла 1973. године, долази до сусрет Садата и Хафеза ал Асада, поведени су разговори о заједничкој војном нападу и заједничкој војној команди.

На јеврејски празник Јом Кипур, 6. октобра 1973., египатска армија започела је напад бомбардовањем Синаја из више од 2,000 цеви. Највећи терет поднеле су ватрогасне јединице и инжењерија, чији је задатак био да уруше пешчане дине и организују израду понтонских мостова за армију. Израелска одбрана заснивала се на Бар Левовој линији, која је представљала систем утврђених ровова и бункера, потпомогнутих мањим тенковским јединицама груписаних дуж Синаја и надмоћном авијацијом. Египатска армија продрла је 10-15 км дуж границе канала, где су под заштитом модерних противваздушних система (2к12 КУБ) били заштићени. Паралелно са нападом Египта,

⁷⁷ Рођен је 25. децембра 1918. године, у Мит Абу ал-Куму, у Египту. Завршио је Краљевску војну академију, у Каиру, након које је службовао у Судану, где се упознаје са Насером. За време Другог светског рата, провео је две године у затвору, због организовања антибританске завере и повезивања са Немцима.

Године 1946., ухапшен је због убиства пробританског министра Амина Утмана, у затвору проводи наредне две године. Након изласка из затвора, повезује се са антимонархијским круговима друштва и улази у организацију Слободних официра, такође је био члан Муслиманске браће. За време Насерове власти имао је споредну улогу, а на власт долази након његове смрти. Започео је политику „отварања“ Египта и увео вишепартијски систем. Након Октобарског рата, повео је преговоре са Израелом, уз посредство САД, који су резултирали мировним уговорима у Кемп Дејвиду и Вашингтону 1978/9. године. Садат је убијен приликом војне параде, 6. октобра 1981. године, од стране радикалних екстремиста.

⁷⁸ Египат је након раскидања државне заједнице са Сиријом, задржао име Уједињена Арапска Република.

⁷⁹ А. Vestad, *Globalni hladni rat. Intervencije u Trećem свету i oblikovanje našeg doba*, Arhipelag, Beograd 2008., 262.

Сирија је извршила напад на Голан, успела је да поврати целу висораван. Елемент изненађења је урадио своје, Голда Меир јавља Вашингтону да је опстанак Израела у питању. САД су организовале ваздушни мост којим су снабдевале Израел, СССР је пружио подршку арапским државама, ниједној сили није одговарала потпуна победа једне или друге стране. Након пар дана, обе стране се заустављају на освојеним областима.

Израел је искористио кратак предах и организовао контранапад, Сирија је избачена из рата 14. октобра, израелске снаге 15. октобра у операцији „Газела“ продиру и упадају у унутрашњост Египта. Каиро позива у помоћ велике силе, Брежњев обећава слање ваздушно-десантних јединица. Обе силе подижу готовост нуклеарног арсенала на највиши ниво. Под окриљем политике Детанта, силе постижу договор и присиљавају зараћене стране на примирје, које је проглашено 24. октобра. Мировна конференција организована је у Женеви.

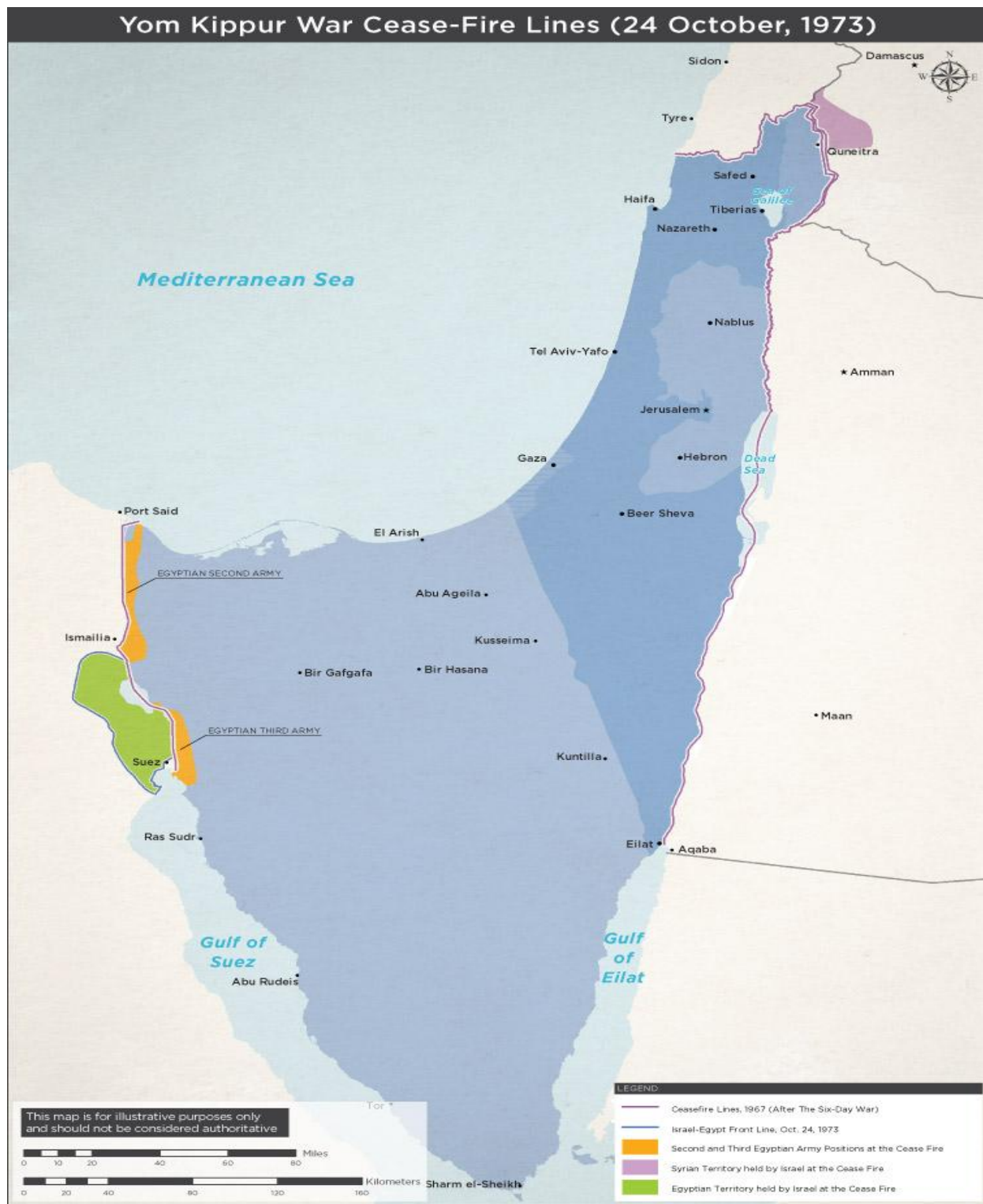
Као корак арапске солидарности и арапског јединства, арапске чланице ОПЕК-а, састају се у Кувајту и доносе одлуку да производњу нафте спусте на 5% некадашње месечне производње, све до ослобођења територија које је окупирао Израел и признавања палестинских права. Крајем октобра месеца договорен је потпуни прекид испорука нафте САД-у. Тржиште је реаговало и скок цене нафте од 600 %, подигао је цену са 3 на 18 US долара.⁸⁰ У децембру на састанку ОПЕК-а, цена је фиксирана на 11 US долара по барелу.

Снага Арапа била је у томе, што су Сједињене Америчке Државе увозиле за своје потребе око 40 % блискоисточне нафте, а Европа око 80 %. Криза је позитивно утицала на приходе арапских држава произвођача нафте, Саудијска Арабија је 1970. имала 2 милијарде прихода од нафте, а 1977. 43 милијарде US долара.⁸¹

Сирија је била највећи губитник Јом Кипурског рата, јуна 1974. потписала је споразум са Израелом, којим је враћено стање успостављено након Шестодневног рата.

⁸⁰ D. Stojanović, *Radjanje globalnog sveta 1880-2015. Vanevropski svet u savremenom dobu*, Udruženje za društvenu istoriju, Beograd 2015., 342.

⁸¹ Исто, 343.

82

⁸² Карта преузета са сајта министарства спољних послова Израела: <https://mfa.gov.il>

Посета

Четврта конференција несврстаних земаља у Алжиру, од 5. до 9. септембра 1973. године., била је место сусрета два председника, Јосипа Броза и Хафеза ал Асада, на којој су уручили и начелно прихватили узајамне позиве за званичне посете.

Организацију посете као и до сада пратио је озбиљан дипломатско-обавештајни рад, од општих географско-историјских информација до дешавања у недавној историји политичких промена у Сирији.

Дотадашња сарадња две земље на политичком плану била је изразито повољна, економска сарадња достигла је свој максимум 1957. године и од тада је константном паду.

Иако постоји потенцијал за успостављање веће привредне активности и размене између две земље, недостаје одговарајућа активност и привредне организације за његово покретање, са обе стране. Југословенска инвестициона градња има добро репутацију у Сирији, важнији пројекти у којима су учествовала југословенска предузећа су изградња инфраструктуре лука Латакије и Тартус, мостови и војни аеродроми и ту је потенцијал за сарадњу у обнови ратом разорене инфраструктуре. У Југославији се у току 1973. године налазило око 1.500 студената из Сирије.⁸³

Јосип Броз је почетком 1974. године, започео велику турнеју по земљама Далеког Истока, посетио је Индију, Бангладеш и Непал, на повратку са турнеје, на званични позив председника Асада посетио је Сирију. Састанак два председника није требао да има званичан карактер. Првобитни план предвиђао је да за место неформалног сусрета буде Алепо. Из преписке југословенске амбасаде у Дамаску и кабинета Председника Републике, види се инсистирање, председника Хафез ал Асад на званичној посети, коју прате све почасте, у Дамаску.

Телеграмом, амбасади СФРЈ у Њу Делхију, пренет је разговор, између министра иностраних послова Сирије Хамада и југословенског амбасадора у Дамаску Пекића, у којем је поновљено инсистирање сиријске стране за званичном посетом.⁸⁴ Жеља сиријске стране била је да се у тешким тренуцима, након постигнутог споразума о дезангажовању Синаја, поведу разговори и размена мишљења са југословенским председником, с обзиром на историју његовог политичког деловања у арапско-израелском сукобу.

Посета Сирији трајала је од 5. до 7. фебруара 1974. године. Ужу југословенску делегацију која је учествовала у разговорима, чинили су: председник скупштине СР Србије и члан Председништва СФРЈ Драгослав Марковић, секретар Извршног комитета ЦК Савеза комуниста Хрватске Јосип Врховец, заменик државног секретара спољних послова Јакша Петрић, др Емил Лудвигер, Војислав Пекић и адмирал Бранко Мамула на челу са председником Јосипом Брозом. Чланови сиријске делегације били су: помоћник

⁸³ KPR, K77/2, *Informativno-politički materijal, Sirija i SFRJ.*

⁸⁴ KPR, K77/2, *Informativno-politički materijal*, šifrovani telegram pod oznakom DDD.

генералног секретара БААС партије Абдалах ал Ахмар, председник владе Махмуд ал Ајуби, председник скупштине Мухамед Али ал Халаби, потпредседник владе и министар спољних послова Абдул Халим Кадам, потпредседник владе задужен за економска питања Хајдар, заменик врховног команданта и министар одбране Мустафа Талас, на челу са председником Хафезом ал Асадом.

Разговоре у Дамаску отворио је председник Асад изјавом добродошлице председнику Брозу, истакао је важност посете у тешким тренуцима по Сирију.

Председник Асад указао је на израелско агресивно наступање и његово непоштовање резолуција УН.

Након не испуњавања и непоштовања резолуције Савета безбедности УН 242, која је захтевала Израелско повлачење са окупираних територија, доводи се у питање израелско поштовање резолуције 338.⁸⁵ Офанзива америчке дипломатије, Кисинџерова шатл-дипломатија, изазвала је забринутост код председника Асада. Питање је било шта представља америчко дипломатско ангажовање, да ли је то значило повлачење СССР са Блиског Истока?

Америчка дипломатија, египатско прихватање споразума у шест тачака, мировна конференција у Женеви, израелско ојачавање линије фронта, изазивали су забринутост и страх Сирије да Израел користи време за припрему нове агресије. Разговори су протекли у размени мишљења два председника о овим питањима и завршени су израженим жељама за већом сарадњом две државе на пољу привредних и војних односа.

Други део разговора, две делегације, вођен је 6. фебруара. Два председника разменила су мишљење о Египта. Сиријско-египатски односи уздрмани су самосталним иступом Египта у решавању конфликта. Усагласили су се у оцени да недостатак координације египатских потеза са остатком арапског света, представља претњу по арапско јединство. Египатско самостално закључивања споразума о дезангажовању фронта на Синају, угрозило је Арапе на осталим фронтима.

Размењена су мишљења о резултатима нафтне кризе и недавне посете председник Асада Саудијској Арабији, Кувајту и Ираку. Сиријски председник замолио је председника Броза да испита мотиве египатског самосталног наступања.

Разговори о сиријско-египатским односима вођени су и између заменика државног секретара Јакше Петрића и министра иностраних послова Хадама. Изражена је забринутост поводом египатске дипломатске орјентације на Сједињене Америчке Државе.

Поведени су и разговори о унутрашњим реформама Египта, њихов циљ и исход, али пре свега страх да реформе представљају тиху контрареволуцију. Разговори су завршени заједничким саопштењем за јавност.

⁸⁵ Резолуција 242 ОУН од 22. новембра 1967. године, захтевала је повлачење израелских трупа са окупираних територија и престанак ратних дејстава, поштовање територијалног интегритета и суверенитета, и политичке независности свих држава учесника сукоба. Резолуција 338 ОУН од 22. октобра 1973. године, захтевала је прекид ратних дејстава и позив на примирје, примену резолуције 242 ОУН и одржавање мировних преговора.

Писање штампе

Сиријски лист Ал Саура, три стране посветио је посети југословенске делегације и односима две земље. На првој страни у чланку аутора Хабиба Исаса, налазе се информације о саставу југословенске делегације, аутор је као главне теме предстојећих разговора две делегације, истакао ситуацију на Блиском Истоку и састанак Координационог бироа несврстаних земаља. Други чланак под насловом *"Наше масе желе добродошлицу Председнику Титу"*, истиче се добродошлица и биографија председника Броза. Трећи чланак посвећен је исказивању југословенске подршке арапским земљама и дипломатским акцијама Југославије.⁸⁶

Лист Ал БААС, званични орган БААС партије, у чланку *"Југославија пријатељска земља"*, преноси пут и дело председника Јосипа Броза, формулацију политике мирољубиве коегзистенције, идеје несврстаности чије је принципе утемељио и однос са лидерима несврстаних Насером и Нехруом.⁸⁷ Истакнута је и југословенска политика према арапском свету, исказивање подршке арапској ствари и палестинском питању.

Западна штампа са пажњом је пратила посету, британски Daily Telegraph и холандски Telegraph, истичу посету Јосипа Броза као експонент Совјетске политике, ВВС је посету означио као почетак нове комунистичке офанзиве.⁸⁸

Југословенска јавност о дочеку и путу председника Јосипа Броза и југословенске делегације обавештена је преко дневног листа Борбе, у издањима од 5. до 9. фебруара.

Аутор чланака посвећених посети званичном Дамаску, био је специјални извештач Борбе, Владо Теслић. У чланцима су пренесени дочек и свечаности одржане у част југословенске делегације. Пренети су детаљи и закључци разговора вођених између две делегације, пре свега два председника. Поред чланака посвећених посети објављивани су чланци који су преносили тренутно стање на Блиском Истоку, стање на Голанском ратишту и мировне напоре. У издању од 7. фебруара пренешено је писање каирске штампе, у ком се истиче подршка сиријском ставу, по ком је дезангажовање само први корак ка потпуном повлачењу Израела са окупираних територија. Издање од 9. фебруара преноси писање сиријске штампе, у ком је истакнуто место заузело заједничко саопштење два председника, којим су разговори окарактерисани као корисни и позитивни. Истакнута је тежња ка постизању праведног и трајног мира, као и решења палестинског питања, посебна пажња поклоњена је договору о учествовању Југославије у обнови сиријске привреде.

⁸⁶ КРР, К77/8, *Komentari i štampa*.

⁸⁷ Исто.

⁸⁸ Исто.

Закључак

Географски положај Југославије у великој мери одређивао је правце њеног дипломатског наступања. Након рата, југословенска дипломатије била је усмерена ка сарадњи са земљама Источног блока и подређена дипломатским интересима Совјетског Савеза. Евроцентрични карактер спољнополитичке орјентације задржан је и након сукоба са Информбиroom. Географски положај, након 1948. године, усмерио је Југославију ка земљама Западног света и ка јачању регионалне сарадње са два чланица Северноатланског пакта, Грчком и Турском. Стеге регионализма сужавали су јој простор дипломатског деловања и претиле да југословенска држава буде жртва блоковских сукоба.

Тражене су нове алтернативе. Европски континент, географски је усмерен ка афро-азијском простору. Јадранске луке, природна су спона на том путу, стога Источно Средоземље представља природни правац даљег наступања, југословенске државе, у потрази за новим тржиштима и савезницима. Југославија је током педесетих постепено ширила своју дипломатску мрежу, отварани су конзулати, а потом и амбасаде, пре свега у Египту, Сирији и Израелу.

Сарадња са споменути државама почивала је на два основна принципа југословенске дипломатије: подршка прогресивним снагама; и немешање у унутрашње ствари других држава. Ови принципи постаће фундаменти у креирању политике мирољубиве коегзистенције и ванблоковске сарадње.

Преокрет у дипломатским односима са споменути државама, представља Суецка криза. Израел је јасно означен као експонент западног империјализма, а југословенска држава усмерила се ка развоју сарадње са Арапским светом, пре свега Египтом. Арапско-израелски сукоб, обележиће југословенску блискоисточну дипломатију и њено деловање.

Сарадња са прогресивним режимима, у првом реду Сирије и Египта, постаје приоритет југословенске дипломатије у региону Блиског Истока. Египат, се својом величином и утицајем наметнуо као најважнији блискоисточни партнер, који ће уз Индију, чинити најважнији ослонац југословенске дипломатије у креирању политике ванблоковске сарадње. Полазећи са основе немешања у унутрашње ствари других држава, југословенска дипломатија код арапских партнера успела је да створи слику непристрасног посматрача и савезника у борби против империјализма. Својим утицајем у арапском свету, наметнула се као посредник између Великих сила и арапских земаља.

Југословенски утицај и тежина југословенске речи, заснивали су се на поштовању првобитних принципа, односно на континуитет истих. Прва посета, из фебруара 1959. године, тада Уједињеној Арапској Републици, наишла је на разумевање и препознавање тих принципа од стране Насера. Политика мирољубиве коегзистенције, Насеру је понудила излаз из политичке изолације и алтернативу у интензивирању сарадње ванблоковских земаља. Посета није имала директне политичке последице по сиријско-

југословенске односе, али је представљала моћан симболички потенцијал, који ће обе стране користити приликом успостављања ближих односа. Након повратка самосталности, Сирија средином 60-их потпада под утицај Совјетског савеза, који ограничава даљи развој југословенско-сиријских односа. Посете из 1967. и 1974. године, долазе након арапско-израелског рата, и представљају тест југословенске дипломатије.

Југославија се у свом дипломатском наступању водила принципом апсолутне подршке прогресивним снагама у борби против империјализма.

Посредничком улогом, Југославија је јачала свој дипломатски положај, а самим тим јачала је и положај ванблоковских несврстаних земаља. Њене дипломатске акције, економска и војна помоћ, били су средства за остварење те политике. Која је усмерена на јачања преговарачке позиције Сирије, и читавог Арапског света, у циљу постизања трајног обострано прихватљивог решења арапско-израелског сукоба.

Дипломатске односе са Израелом, Југославија је прекинула током рата 1967. године, али себи није дозволила да поистовети антиимперијализам са антиционизмом који су имале арапске државе, већ се залагала за опстанак државе Израела, али у међународно признатим границама из 1949. године.

Истрајност у свом ставу, за мирним обострано прихватљивим решењем сукоба, обележила је њену блискоисточну политику. Њени непромењени ставови и принципи којима се водила у креирању своје блискоисточне политике, омогућили су јој да превазиђе своју регионалну ограниченост и остави велики траг у међународним односима.

Хронологија

- 1517., Османски султан Селим I освојио Мамелучки султанат.
- 1908., Краљевина Србија отвара дипломатску агенцију у Каиру и трговинску агенцију у Александрији.
- 1916. јануар-фебруар, Сајкс-Пиков споразум.
- 1917., Устанак у Арабији.
- 1917. новембар, Балфурова декларација.
- 1918. 1. октобра, устаници улазе у Дамаск.
- 1919., договор у Довилу.
- 1919., Велики устанак у Египту.
- 1919. јун – 1920. јул, Национални конгрес у Дамаску.
- 1920., договори у Санрему.
- 1920. август, француска војска бомбардује Дамаск.
- 1920., устанак у Ираку.
- 1921., конференција у Каиру.
- 1922., Египат добија независност.
- 1922., отворен конзулат Краљевине СХС у Каиру.
- 1922. децембар – 1923. јул, уговори из Лозане.
- 1924., формирана нова држава Либан.
- 1925-1927., Велики устанак у Сирији.
- 1926., формирана нова држава Сирија.
- 1926., отворено дипломатско посланство Краљевине СХС у Каиру.
- 1928., први избори за Уставотворну скупштину Сирије.
- 1928., први нацрт сиријског устава.
- 1928., настанак организације Муслиманска браћа.
- 1930., други нацрт сиријског устава.
- 1932., други избори за Уставотворну скупштину Сирије.
- 1936., Англо-египатски уговор о Суецу.
- 1937., отворен генерални конзулат Краљевине Југославије у Јерусалиму.
- 1939., Бела књига.
- 1941., проглашење независности Либана и Сирије.
- 1941., 6. априла, Априлски рат.
- 1943., први општи избори у Сирији.
- 1944. 16. јуна, споразум Тито-Шубашић.
- 1945., независност Либана.

- 1946., независност Сирије.
- 1948., држава Израел прогласила независност.
- 1948., Први арапско-израелски рат.
- 1952., отворено југословенско посланство у Дамаску.
- 1952. 23. јула, државни удар Слободних официра.
- 1953. 28. фебруара, потписан Уговор о пријатељству и сарадњи, између СФР Југославије, Краљевине Грчке и Републике Турске.
- 1954., Гамел Абдел Насер формално преузео власт у Египту.
- 1955. 30. јула, отворена амбасада СФР Југославије у Каиру.
- 1955. 28. децембра – 1956. 6. јануара, председник Јосип Броз у посети Египту.
- 1956. јул, Гамел Абдел Насер у званичној посети Југославији.
- 1956. октобар, Суецка криза.
- 1957., отворена амбасада СФР Југославије у Дамаску.
- 1958. 22. фебруара, створена је Уједињена Арапска Република, државна заједница Египта и Сирије.
- 1959. 20-28 фебруар, посета председника Јосипа Броза УАР.
- 1961., Београдска конференција неангажованих земаља.
- 1961. септембар, распад државне заједнице Египта и Сирије.
- 1963. 3. март, револуција БААС партије у Сирији.
- 1964., Каирска конференција.
- 1966., државни удар у Сирији, партијска левица долази на чело државе.
- 1967. 5-10. јун, Шестодневни рат.
- 1967. 10-18. августа, посета председника Јосипа Броза, Египту, Сирији и Ираку.
- 1970., трећа конференција несврстаних земаља у Лусаки.
- 1970. септембар, акција јорданске војске под именом *Црни септембар*.
- 1970. 28. септембар, умире Гамел Абдел Насер.
- 1970. 13. новембар, државни удар Хафеза ал Асада, у Сирији.
- 1971., донет „Трајни устав“ у Египту.
- 1973., донет „стални устав“ у Сирији.
- 1973. 6-24. октобар, Октобарски рат.
- 1974. 5-7. фебруара, посета председника Јосипа Броза Сирији.
- 1982., војна акција сиријске армије у Хами.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивска грађа

АРХИВ ЈОСИПА БРОЗА ТИТА

Фонд Кабинета Председника Републике: 1959., 1967., 1974.

Периодика

Борба фебруар 1959.

Борба август 1967.

Борба фебруар 1974.

Монографије

Bogetić D., *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2006.

Bogetić D., Životić A., *Jugoslavija i Arapsko-izraelski rat 1967.*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2010.

Vestad A., *Globalni hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba*, Arhipelag, Beograd 2008.

Dimić Lj., *Jugoslavija i Hladni rat. Ogleđi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita 1944-1974.*, Arhipelag, Beograd 2014.

Кампанини М., *Историја Средњег истока 1798-2006.*, Clio, Београд 2011.

Мантран Р., *Историја Османског царства*, Clio, Београд 2002.

Petković R., *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet. Spoljna politika Jugoslavije 1945-1985.*, Zagreb 1985.

Petrović V., *Jugoslavija stupa na Bliski Istok. Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike 1946-1956.*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2007.

Stojanović D., *Rađanje globalnog sveta 1880-2015. Vanevropski svet u savremenom dobu*, Udruženje za društvenu istoriju, Beograd 2015.

Fromkin D., *A peace to end all peace. The fall of the Ottoman Empire and creation of the modern Middle East*, Henry Holt and Company, New York 1989.

СИНТЕЗЕ

Al Rodhan N. R. F., Herd G. P., Watanabe L., *Critical Turning Points in the Middle East 1915-2015.*, Palgrave Macmillan, London 2013.